Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының
Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң,
ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң органы

1925 чылда үндезилеттинген
1954
АВГУСТ
11
СРЕДА
№ 160 (3097)
ӨРТЭЭ 20 КОП.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНДЕ (1 арын).

Делгелгениң киржикчилери дуржулгазын солчуп турар (1 арын).

Дөрбелчинней олурткан картофельдиң болгаш ногааларның бедик дүжүдү (1 арын).

Шажынга удур эртем пропагандазын улам калбартыр (2 арын).

Х. Сарыг-оол.—Сигенчилер ортузунда политмассалыг ажыл (2 арын).

Т. Ильин.—Чоннуң акша шыгжамырының өзүлдези (2 арын).

А. Донгак.—Өөредилге чылынга белеткелде четпестерни узуткаар (2 арын)

А. Григорьев.—Ажылчын аңгының болгаш колхозчу тараачыннарның эвилели—бистиң күрүневистиң күжүнүң болгаш быжыының үндезини (3 арын).

В. Түметей.—Чер-чер Советтериниң ажылын шын планнаар (3 арын).

Амыдыралдың байдалын экижидери дээш Барыын Германияның ажылчы чоннарының демисели (4 арын).

Корей улуска Совет Эвилелиниң дузаламчызының дугайын корей парлалганың бижип турары (4 арын).

Чуртталганың хууда тудугларынче кичээнгейни күштелдирер

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ажылчы чоннарның амыдырал чурталгазын улам чаагайжыдарынга улуг кичээнгейни салып турар. Партияның XIX съездизиниң директиваларын ёзугаар бешки бешчылдың планында хоорай болгаш суурларга 105 миллион дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга тудугларын кылыры көрдүнген. Ынчаарга сөөлгү үш чылдарда безин 82 миллиондан ажыг дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңнары ажыглалда кирген, ай санында-ла муң-муң ажылчыннар, албан-хаакчылар чаагайжыды кылдынган чаа-чаа бажыңнарны ап турар.

Күрүнениң талазындан хемчег ап кылдырып турар чуртталганың хөй санныг тудугларындан аңгыда, бистиң чуртувуста хууда чуртталга бажыңнары база калбак хемчээлдии-биле чоруп турар.

Совет күрүне хууда бажың тудукчуларынга узун хуусаалыг чээли-биле дайын сөөлүндеги чылдарда 3 миллиард ажыг рубльди үндүрүп берген. Бо чылын ол талазы-биле узун хуусаалыг чээлини миллиард рубль чедир бээрин көрген. Ол болза, эрткен чылдыындан 300 миллион, а Төп коммунал банк хууда бажың тудукчуларынга чээлини тыпсып эгелээниниң баштайгы үези 1939 чылдыындан 10 катап хөй болур.

Ажылчы чоннарның материал-культурлуг байдалын экижидер, чуртталга тудуушкунунуң талазы-биле оларның өзүп турар херегледерин хандырар дугайында партияның болгаш чазактың сагыш салыышкынының илерээшкинин бистиң областың чижектеринден безин көрүп болур. Хоорайларда улуг тудуглар улам көвүдеп, ажылчын суурларда болгаш колхозтар төптеринде чуртталганың чаңгыс-аай хевирлиг бажыңнары, бүдүрүлге болгаш культура-амыдыралдың тудуглары улам калбарып турар.

Хууда чуртталга бажыңнары тудуп алырын күзээн ажылчын, албан-хаакчыларга эрткен чылын көрдүнген 1213 муң рубль бүрүн ажыглаттынган, а бо чылын ол талазы-биле 1475 муң рубльдиң чээлизи чөпшээреттинген, баштайгы чартык чылда ооң 80 хуу хирезин тывыскан.

Хоорайларда болгаш ажылчын суурларда чорутунуп турар хууда тудугларны база күрүне албан черлериниң чээли ап турган, хереглээн ажылчын, албан-хаакчыларга ажыгладып садар чуртталга бажыңнарын ооң ээлери азы ол албан черлери боттары кылдырып турар. Чонга хууда чуртталга бажыңнары тудуп алырынга тыпсыр чээлини 10 муң рубль чедир 7—10 чыл хуусаада берип турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чарлыын ёзугаар бистиң чурттуң хамааты бүрүзү бодунга бир азы ийи каътдаа ийикпе, бирээден беш чедир өрээлдерлиг чуртталга бажыңнарын хуузунда садып азы тудуп ап эдилээр эргелиг. Ындыг тудугларга чер участоктарын хуусаа чокка ажыглаарын чөпшээреп турар.

Бо чылын хууда чуртталга бажыңнары тударынга тыпсыры-биле Кызылдың хоорай Совединге 770 муң, Чадаанага — 90 муң, Туранга—80 муң, Шагаан-Арыгга—60 муң рубльдиң узун хуусаалыг чээлизи көрдүнген. Бо хоорайларда ол талазы-биле эрткен чылын чедир кылдынмаан бажыңнардан аңгыда, амгы үеде 155 тудуглар кылдынып турар.

Моон-биле кады бистиң ол талазы-биле ажылывыста улуг четпестер барын база айтыр херек. Эрткен чылын Шагаан-Арыг хоорай Совединиң шугуму-биле 23 кижиге чээли тывыскан, а олардан 8 кижи амга чедир бажың тудуп албаан, бо чылын бердинген чээлиниң баштайгы чартык чылда күүселдези база четпес боттанып турар. Чадаана МТС бо чылын 100 муң рубльди ажыглаар турган, оон чүгле 86 муң рубльдиң бээр документилерин кылган, ажыл-херек амга чедир башкарылбайн турар. Бай-Тайга МТС 12 механизаторларга бажың тудуп бээри-биле 100 муң рубльди алгаш чүгле 4 чуртталга бажыңнары кылып алган. Ол ышкаш облпотребсоюзтуң шугуму-биле бо чылын бердинген 150 муң рубльден чартык чылда чүгле 66,5 муң рубльди ажыглап турар, а тыва тудуг трестизи 40 муң рубльдиң чээлизин алыр, ам ооң чүгле 76 хире хуузун ажыглап турар.

Хууда чуртталга тудугларын бүгү тала-биле калбартырынче кичээнгейни партия болгаш чазак улам-на күштелдирбишаан, чээли алырынга болгаш чер участоктарынга холбашкан чоннуң билдириишкиннерин 20 хонуктан орай эвес үеде чөп шиитпирлей турарын хоорай, район, суур Советтеринге хүлээдип турар. Чер-черниң Советтери чаагайжыды кылдынган чаңгыс-аай хевирниң тудуг төлевилел-чуруктары болгаш техниктиг консультациялар-биле хууда бажың тудукчуларын хандырар, оларның тудуг материалдарын четчелеп алырынга боттуг дузалаар хүлээлгелиг.

Моон-биле кады бар хууда чуртталга бажыңнар фондуларын камнап эдилээр, септеп чаартыр айтырыг база чугула тургустунуп турар. Бо талазы-биле күрүнеден капитал септелгеге чыл санында күштү болгаш хөреңгини харам чокка үндүрүп турар, чүгле бо чылын безин 50 миллион ажыг рубльди тыпсыры көрдүнген. Бистиң областың чүгле дөрт хоорайларындан ап көөрге безин капитал септелгеге чээли Кызылга—50 муң, Туранга—20 муң, Чадаанага—20 муң болгаш Шагаан-Арыгга—10 муң рубль болуп турар.

Хоорайларны болгаш суурларны калбартыр, чоннуң чуртталга амыдыралын улам чаагайжыдар талазы-биле партияның болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглерин амыдырал кырынга боттандырар, хөреңгини чөп ажыглаар дугайында бистиң мурнувуста салдынган харыысалгалыг болгаш ол улуг сорулганы чедиишкинниг күүседириниң бүгү аргалары бар.

Дөрбелчинней олурткан картофельдиң болгаш ногааларның бедик дүжүдү

ВЛАДИВОСТОК. Приморьениң колхозтары болгаш совхозтары бир дугаар барык-ла бүгү картофельди болгаш ногааларны дөрбелчин болгаш дөрбелчин-уяланчак арга-биле олурткан. Ногаан дөрбелчиннерниң участоктарында ол культураларның эрте олурткан сорттарының массалыг ажаап алыышкыны чоруп турар. Чаа агротехниканың канчаар-даа аажок артык күштүүнүң дугайын баштайгы ажаап алыышкыннардан көрүп болур.

Шкотовский районнуң № 6 совхозу ногааларның бедик дүжүдү дээш Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезиниң киржикчизинге бадылаткан. Ажыл-агыйның коллективи бо чылын ногаан дөрбелчиннерни нептеретпишаан, эң эки түңнелдерни чедип алган. Мында картофельди гектардан 250—270 центнерни чыып ап турар, ол болза, эрткен чылдагызындан барык-ла үш катап хөй болур. Эрте олурткан капуста 420 центнер чедип турар. А рассадаларны ирик-торф саваларда олурткан участоктарда гектардан 500 ажыг центнерни ап турар. Ол болза эрткен чылын капустаның аңаа олуртулгазының бергениннен бүдүн чартык катап хөй.

Ногаан дөрбелчиннерниң шөлдеринде эрте тараан картофельдиң болгаш ногааларның бай дүжүдүнүң дугайында медээлер крайның дыка хөй районнарындан кээп турар. (СЭТА).

Комбайнёрларның социалистиг хүлээлгелери

ШАГААН-АРЫГ. **(Телефон-биле).** Улуг-Хем районнуң девискээринде тараа бызып, колхозтар ам чоокку хүннерде дүжүт ажаап алыышкынынче массалыг кириптеринге белеткенип турар.

Чоокта чаа МТС-тиң комбайнёрларының чөвүлел хуралы болуп эрткен. Олар дүжүт ажаап алыышкынынга кириптеринге белеткенин илеретпишаан, боттарынга быжыглаан колхозтарының тараазын кыска хуусаада, чидириг чокка ажаап алырының талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни алганнар.

Чарыштың ындыг эгелээшкинин колхозтан колхозче нептереп турар. Бүгү комбайнёрлар ам ажылдаар черин билир. Ленин аттыг колхозтуң тараа ховузунга ажылдаар комбайнёр эш Сангыл-оол «С—4» деп боду чоруп кестирер комбайн-биле сезон дургузунда 450 гектар черниң тараазын кестирерин, 5000 центнерден эвээш эвес дүжүттүг ажаап алырын болгаш кывар чүүлдү 5 хуу камналгалыг болдурарын хүлээнген.

Шак ындыг хүлээлгелерни колхоз бүрүзүнде барган комбайнёрлар алган. «Күш-ажылдың хостуу» колхозта эш Шадрин «С—6» деп комбайн-биле 800 гектар черниң тараазын кестирерин хүлээнгеш, Киров аттыг колхозта комбайнёр эш Д. Сундуй-оолду чарышка кыйгырган. Ол-ла колхозта эш А. Блинов Калинин аттыг колхозтуң комбайнёру эш В. Кожевникти чарышка кыйгырган. «Партияның XIX съездизи» колхозта эш Даңгы-Белек, Мичурин аттыг колхозта эш Валтуйских, Маленков аттыг колхозта эш М. Бирекей олар болгаш оон-даа өске комбайнёрлар бедиткен хүлээлгелерни алганнар.

Чаагай болгаш элбек дүжүттү чидириг чокка ажаап алыры—бүгү колхозчуларның амгы амыдыралчы сорулгазы болуп тургустунуп келген. Ынчангаш бүгү тараажылар ол улуг кампанияга улам бүзүрелдии-биле белеткенип турар.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНДЕ

Одессаның авто-чыылда комбинадында комбайннардан болгаш шаңнардан тараа сөөртүр автосамосвалдарны кылып эгелээн. Олар 2,25 тонна чүък сөөртүр.

Чурукта: чагыкчыларже чорударынга белеткээн «ГАЗ—93Д» деп автосамосвалдар.

Фото **А. Фатеевтии.**

СЭТА-ның пресс-клишези.

* * *

Күзүн тарыыр кызылтастың хевирлери

ЛЕНИНГРАД. Бүгү-эвилелдиң үнүш ажылының институду чурттуң селекция болгаш дуржулга станцияларының, колхозтарының болгаш совхозтарының шөлдеринче күскү тарылгага чажар кызылтастарның хевирлерин чорудуп эгелээн. Янзы-бүрү хевирлерниң болгаш сорттарның талазы-биле 40 муң ажыг кызылтастың ховар коллекциязындан алдынган үш муң ажыг хевирлиг кызылтасты чагыг ёзугаар чоруткан.

Кышка шыдамык болгаш бедик дүжүттүг сорттарның кызылтазын Киров болгаш Калинин областарның күрүнениң селекция станцияларынче чоруткан.

Ростовтуң күрүнениң селекция станцияларынче суггаттыг болгаш суггат чок черлерге тарыыр кызылтастың дыка хөй сорттарын чоруткан.

Чагыкчыларның сеткили ханып турар. Кызылтастың бедик дүжүттүг болгаш соокка шыдамык сортун Удмурт АССР-де агроном эш Зоринаже, салбак баштыг кызылтастың хевирин Волынск областа дуржулгачы-колхозчу эш Шудраже чоруткан.

Институттуң кызылтас лабораториязы Грузин болгаш Азербайджан ССР-лериниң селекция станцияларының шөлдеринге күзүн тарыыр кадыг кызылтастың сорттарын чорудары-биле белеткеп турар.

(СЭТА).

Тускай ортумак өөредилгениң аныяктары

Бистиң чуртувуста техникумнарның болгаш өске-даа тускай ортумак өөредилге черлериниң четкизи чылдын-на калбарып турар. Красноярскиде болгаш Ставропольда технология техникумнарын, Барнаулда—геологоразведка, Измаильде — саң-хөө, Магаданда — педагогика болгаш медицина училищелерин, Вильнюста тудуг техникумун организастап турар.

Ам чурттуң хоорайларында болгаш көдээ районнарында дөрт муң хире тускай ортумак өөредилге черлери санатынып турар. Бо чылын оларга 440 муң өөреникчилерни хүлээп алган турар, оларның иштинде ортумак школа дооскан 164 муң оолдар болгаш кыстар чаа өөредилге чылында 1500 техникумнарга организастаар өөредилгезиниң хуусаазын кызырган тускай бөлүктерге өөренирлер.

Бо чылдың сентябрь 1-ден эгелеп тускай ортумак өөредилге черлеринге 1600 ажыг кижи өөренир. Аңаа 570 янзы-бүрү профессияның тускай эртемниглерин, тудугжуларны, механизаторларны, чер таарыштырыкчыларын, зоотехниктерни, ветеринарларны, металлургтарны, эге школаларының башкыларын, уруглар садтарының кижизидикчилерин, медицина сестраларын, бараан шинчилекчилерин, плановиктерни болгаш өске-даа тускай эртемниглерни белеткеп үндүрер.

(СЭТА).

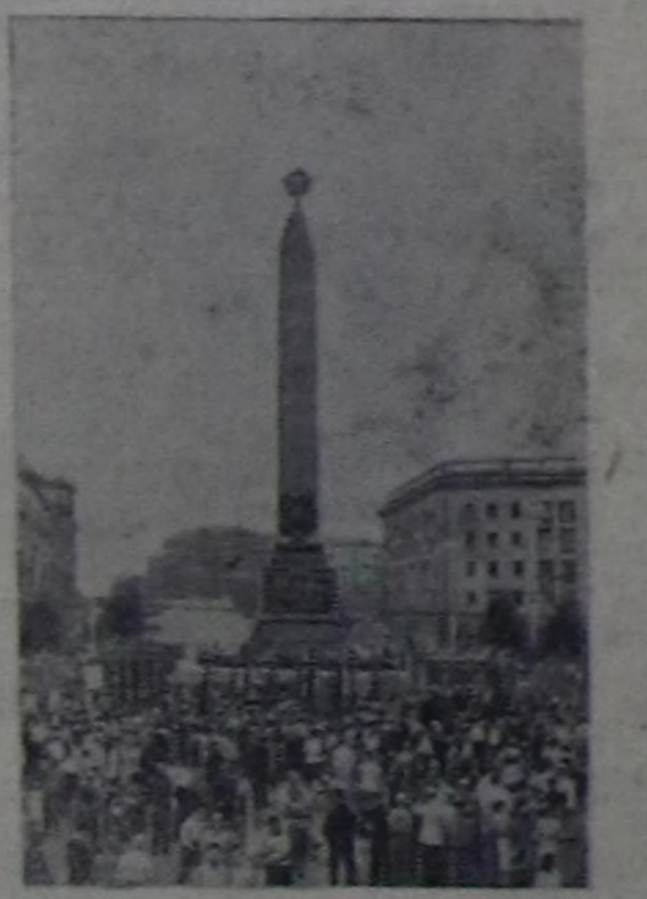

Минскиниң Круглая шөлүнге Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде Төрээн чурттуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш тулчуушкуннарга өлген Совет Армияның дайынчыларынга болгаш партизаннарга алдар болдурган тураскаалдың байырлыг ажыдыышкыны болган.

Чурукта: тураскаалдың чанында.

Фото **М. Минковичинии.**

СЭТА-ның пресс-клишези.

Волгада чаа хоорай

ВОЛЖСКИЙ. Сталинградтың гидроэлектростанциязының тудуг шөлү-биле кожа Заволжьеде өзүп үнген Волжский суурну РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар область чагыргалыг хоорай кылдыр эде тургускан.

Хоорайда чүс-чүс хөй каът бажыңнар, клубтар, кинотеатрлар, школалар, эмнелгелер, уруглар садтары, он-он магазиннер, кафелер болгаш столоваялар бар.

Волжскийниң калбак-делгем кудумчулары-биле чорааш ооң делгем шөлдерин болгаш ногаан паркын таварты чорааш, чүгле дөрт чыл мурнунда маңаа амыдырал чок курут хову чытканын бүзүрээри дыка берге. Хоорайда чээрби километр хире асфальтылыг орукту кылган. Волжскийниң парктарында болгаш садтарында 250 муң ажыг ыяштарны болгаш чадаң үнүштерни олурткан.

Сталинградтың гидротудугжуларының аныяк хоорайы үзүктел чокка өзүп турар.

(СЭТА).

Краб деп балык тудар Флотилия чыл планын күүсеткен

ВЛАДИВОСТОК. Август 7-де Ыраккы Чөөн-чүктүң краб тудар флотилиязы краб тударының болгаш ажылдап кылырының чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Эштип чоруур краб-консерва заводтарын эки ажыглаан чорук чедиишкинниң болурунга дузалаан. Чаа тывыш районун ажыглалга кииргениниң ачызында флотилия бо чылдың сезонун моон мурнунда хуусааларындан барык-ла бүдүн чартык ай эрте эгелээн.

Балыктаашкынның хуусааларын узаткан, бүдүрүлгечи эвес анаа турар чорукту кызырган чорук эрткен чылдың бо үезинге бодаарга барык-ла 360 муң пуд хөй крабты тударынга болгаш эштип чоруур заводтарга чедирерииге дузалаан.

(СЭТА).

Делгелгениң киржикчилери дуржулгазын солчуп турар

Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинге хүннүң-не көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларының ужуражыышкыны болуп турар.

Август 6-да «Манеж» лекция залынга делгелгеге келген Архангельск областың Холмогорский, Москва областың Луховицкий районнарының эң эки малчыннары ужурашканнар. Луховицкий районнуң малчыннары Холмогорский районнуң делгелгеде көргүскен экспонаттары-биле танышкан. Холмогорский районнуң «Чаа амыдырал» колхозунуң болгаш Кострома областың «Октябрь 12» колхозунуң малдарының турганы хоорайжыгашка барып чорааннар. Холмогорский районнуң колхозчулары Москва чанының колхозтарының мал ажылының мастерлериниң ажылының методун делгээн материалдар-биле танышкан.

Ужуражыышкынга СЭКП-ниң Холмогорский райкомунуң секретары эш Елсаков бодунуң районунуң малчыннарының чедиишкиннериниң болгаш мурнакчы дуржулгазының дугайын чугаалаан. Көдээ ажыл-агый талазы-биле партияның болгаш чазактың доктаалдарынга хей-аът киирткен колхозчулар ниитиниң ажыл-агыйын хөгжүдер болгаш быжыглаар дээш бүгү-ле чүвелерни кылып турар. Чалын тарыыр болгаш мал чеми культураларның тарылгазының планын район ажыр күүсеткен. Мал чеми капустаны болгаш силос кылдыр салыр кукурузаның тарылгазын бир-ле дугаар чоруткан. Эрткен чылдың бо үезинге бодаарга инек бүрүзүнден 326 килограмм хөй сүттү саап алган.

Эш Елсаковтуң чугаалааны болза, малдың продуктулуун улам ыңай бедидериниң курлавырларын бистиң ам-даа чедир ажыглавайн турарывысты Москва чоогунуң мурнакчы ажыл-агыйларының дуржулгазы көргүзүп турар-дыр. Луховский районнуң колхозтарында мал чеми культураларның улам бедик дүжүдүн ап, мал чемгереринге картофельди калбаа-биле ажыглап турар болгаш биске бодаарга силосту ийи катап хөйнү салып турар-дыр. Малдың бедик продуктулуун ол ышкаш фермаларда ажылдарның механизациязы хандырып турар-дыр.

Демдеглеттинген дуржулгаларны амыдыралга калбаа-биле боттандырарын оралдажыр бис. Делгелгеден ээп чана бергеш-ле, экскурсияның киржикчи бүрүзү Москва чанының эң эки колхозтарының бирээзи Луховицкий районнуң Сталин аттыг колхозунуң малчыннарының чедиишкиннери болгаш ажылдарының методтары-биле районнуң колхозчуларын болгаш совхозтар ажылдакчыларын тодаргайы-биле таныштырарлар.

Холмогорский районнуң Каганович аттыг колхозунуң даргазы эш Христофоровтуң чугаалааны болза, оларның ажыл-агыйынга чүс гектар шөл бүрүзүнден эрткен чылын 400 центнер ажыг сүттү алган. Малдың продуктулуун улам улгаттырып болур деп чүвени делгелгеден бүзүреп көрдүвүс.

Холмогорский районнуң «Чаа амыдырал» колхозунуң даргазы эш Вашуковтуң чугаазын чыылганнар улуг кичээнгей-биле дыңнааннар. СЭКП ТБ-ның сентябрь Пленумунуң доктаалында «Чаа амыдырал» колхоз мурнакчы ажыл-агыйларның санынга демдеглеттирген. Эрткен чылын ол көдээ ажыл-агый артели чүс гектар шөл бүрүзүнден 762 центнер сүттү алган. Бо чылын инек бүрүзүнден ортумаа-биле 4100 килограмм сүттү саап алган. Шак ындыг чедиишкинни маңаа мал чеминиң быжыг суурун тургузарының оруу-биле чедип алган. Шынааларны чадаң үнүштерден аштап-арыглап тургаш, шаандагызындан ийи катап хөй сигенни кезип ап турар апарган.

Луховицкийниң малчыннарындан өөренип алыр чүвевис бар. Оларның мурнакчы дуржулгазын ажыглавышаан, бистер инек бүрүзүнден ортумак саалданы чылда алды муң килограмм чедир бедидер бис. Эш Вашуков чугаазының төнчүзүнде Луховицкийниң Сталин аттыг колхозун чарышка кыйгырган. Ол колхозтуң даргазының оралакчызы эш Чечетов Архангельск колхозчуларының саналын хүлээп алган болгаш бодунуң артелиниң моон соңгааргы ажылының пландарының дугайын чугаалаан.

Сталин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң эң эки инектерин «Манежте» көргүскени чыылганнарны улуу-биле сонуургаткан.

Август 6-да «Тараа» павильонга Херсон областың Геничесский районунуң болгаш Николаево областың Баштанский районунуң экскурсантылары ужурашкан. Олар тараа культураларының бай дүжүдүн алырының аргазын солушканнар. Хөрзүнге шыкты базырарының болгаш күзүн тарыыр кызылтасты анаа хуусаазындан дыка эрте тарыырының методтарынче улуг кичээнгей салдынган.

Делгелгеде экскурсантыларга элээн каш лекцияларны номчаан. «Тараа» павильонунуң лекция залынга чыылган янзы-бүрү областарның хову ажылдакчылары Челябинскиниң «Петропавловский» совхозунуң директору эш Каминскийниң кур болгаш куруккан черлерни ажыглалга киирип алырының дуржулгазының дугайында лекциязын улуг кичээнгей-биле дыңнааннар.

Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинде

Грузин ССР-ниң павильону.

Латвия ССР-ниң павильону.

Н. Грановскийниң фотолары.

Шажынга удур эртем пропагандазын улам калбартыр

Социализмниң тиилелгезиниң, мөлчүкчү ангыларны узуткаанының болгаш ажылчы чоннарның массаларынга Коммунистиг партияның чорудуп келгени база чорудуп турары канчаар-даа аажок кижизидикчи ажылының түңнелинде совет кижилерниң угаан бодал овур-хевири үндезинин-биле өскерилген, оларның медерелдии бедээн.

Марксизм-ленинизм, эртемге үндезилетинген материалистиг болуп турар социалистиг идеология бистиң чуртувуста бадыткатынган болгаш бүрүн тергиидеп турар. Социалистиг идеологияның тиилелгези болза, массаларга партияның хөй чылдарда чорудуп келген кижизидикчи ажылының түңнели, буржуаз идеологияга удур, кижилерниң медерелинде капитализмниң артыышкыннарынга удур партияның эптеш чок демиселиниң түңнели болур.

Социалистиг идеологияның тиилээни болза, буржуаз мировоззрениениң артынчызы, хуу өнчүчү идеологияның болгаш моральдың артыышкыннары бистиң ниитилеливисте бүрүн узуткатынган дээни ол эвес. Ол артыышкыннар боттары чаягаарла чидип өлбейн турар болгаш чидип өлбес-даа, ындыг болганда, оларга удур кошкаш дивес, шудургу демиселди чорудар херек. Кижилерниң медерелинде капитализмниң нептеренгей болгаш хоралыг артыышкыннарының бирээзи болза, шажын-чүдүлгениң артыышкыннары болур. Шажын-чүдүлгениң ол артыышкыннары истиң кижилеривистиң чамдык кезиң медерелин ам-даа хораннап, коммуизм тургузуушкунунга оларның идепкейиг киржилгезин моондактап турар.

Ажылчы чоннарның коммунистиг кикизидилгезиниң талазы-биле, буржуаз деологияның артыышкыннарын ажып иилээр талазы-биле бистиң партиявыстың орудуп турар аажок улуг ажылдарының угула кол кезээ болза, материалистиг ировоззрениени, бойдустуң эртем билигерин пропагандалаары, шажынчы-чүдүлениң артыышкыннарының болгаш бүүлүк сүзүктүг чоруктарының кандыг-даа евирлеринге удур демиселди чорудары олур.

«Социализм болгаш шажын» деп чүүүнге В. И. Ленинниң бижээни болза: едерелдиг, мурнакчы демиселчилерниң вилели болур партия «шажынчы чүдүлелерниң хевири болур медерел чок, дүүлүк азы каранғы-түмбей чоруктарны амаан чок көрүп шыдавас болгаш көрбесза ужурлуг».

Совет социалистиг демократия болза, ангыс-даа капиталистиг күрүнеге турган болгаш турбас-даа, чүнүң-биле-даа йзытаарлал чок сагыш-сеткилдиң ёзулуг осталгазын хандырып турар. ССРЭ-ниң онституциязының 124 чүүлүнде чугаап турары болза: «Хамаатыларның сагыш ткилиниң хостуг чоруун хандырар солга-биле ССРЭ-де хүрээни күрүнеден, коланы хүрээден тускайлаан. Хамаатыр шуптузу шажын-чүдүлгениң ёзулалын рудары хостуг болгаш шажынга удур опаганда чорудары хостуг».

Коммунистиг партия болгаш Совет күне сагыш-сеткилдиң хосталгазының дуйында ССРЭ Конституциязының ол чүүн амыдыралга хажык чок боттандырып рар. Ынчалза-даа массаларның ортузун кижизидикчи ажылды чорудар хүлээлиг чамдык партия, комсомол, профилел болгаш өске-даа организациялар гыш-сеткилдиң хосталгазы деп чүвени гле шажынчы үзелдерни нептередириң хосталгазы кылдыр билип, а арның хүлээлгези болур ажылчы ннарны чырыдар, шажынга удур эртем опагандазын калбартып чорудар дугайын уттуп турарлар. А ол хүлээлгени күүседиринден чайлаары, шажынга удур эртем билиглерни пропагандалаарындан чайлаары деп чүл? Ол дээрге эртем-биле бүдүүлүк сүзүктүң аразында, чырык-биле каранғы-дүмбейниң аразында демиселден чайлаар дээни ол болур. Мынчангаш чамдык организацияларның ындыг идепкейжок болгаш «хамаарылга чок» туруужунуң түңнелинде шажынга удур эртем-билиглерниң пропагандазы сөөлгү үеде кошкаан. Ынчангаш ылаңгыя кедээ чоннуң ортузунга, ону онза багай чорудуп турар. Дыка хөй таварылгаларда ол пропаганда дайынчы шаап халдакчы характерлиг эвес, амыдыралдан хооруп болуп турар.

Шажынга удур эртем пропагандазының байдалында улуг четпестер болза, чамдык партия организациялары ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезин бүгү тала-биле күштелдирериниң, кижилерниң медерелинде капитализмниң артыышкыннары-биле шудургу демиселдиң амыдыралчы чугулазын медереп билбээниниң түңнелинде болган. Чамдык таварылгаларда совет кижилерни угаан-бодал талазы-биле солуудадып, куду көрүп турар янзы-бүрү хевирлиг шажын-чүдүлге артыышкыннарының болгаш бүдүүлүк сүзүктүг чоруктарның нептереп турарынга ол организациялар эптежип турганнар.

Ажылчы чоннарның культурлуг деңнелиниң улам ыңай көдүрлүүшкүнүн хандырып турар хемчеглерни шудургу чорудары, бойдус эртеминиң билиглерин калбаа-биле нептередири, совет эртемнин, техниканың болгаш культураның чедиишкиннерин көргүзери — совет кижилерниң шажынга удур эртемниг мировоззрениезин тургузарының оруктары болур. Мону чорударда чүдүп турарларның сагыш-сеткилин дорамчылавайн, а чижектер-биле, бүзүредилге-биле, эртем-билиглерниң нептередилгези-биле оларга салдарны чедирип, шажынга удур эртем пропагандазын калбартыр ужурлуг.

Ёзулуг эртемге үндезилетинген коммунистиг идеологияның ёзузунга өзүп турар аныяк салгакчыларны кижизидеринге бистиң школавыс чугула рольду ойнаар хүлээлгелиг. Ынчангаш бистиң өзүп турар салгакчыларывыс өртемчейни эртем ёзузу-биле билириниң үндезинин чогум-на эге болгаш ортумак школага салдынар, а дээди школага материалистиг мировоззрениениң тургустунары доостур. Ынчалзажок эвилелдешкен республикаларның чырыдыышкын министерстволары болгаш ССРЭ-ниң Дээди өөредилге министерствозунуң албан черлери өөреникчи аныяктарны материалистиг мировоззрениениң ёзузунга кижизидер айтырыгларже чогуур кичээнгейни салбайн турар, бойдустуң эртем-билиглерин нептередириниң талазы-биле хүн-бүрүнүң ажылын чорутпайн турар. Улус өөредилгезиниң органнары, башкылар, комсомол организациялары кажан шажын-чүдүлгениң артыышкыннары уругларга салдар халдады бээр ындыг фактылар турда-ла, ону көрбейн чаны-биле эртип турары эвээш эвес, бойдустуң болуушкуннарын эртем ёзузу-биле тайылбырлаарының дузазы-биле ол артыышкыннарга удур демиселди чорудар ужурлуг болунуң дорт хүлээлгезин тооп көрбейн турарлар.

Улус өөредилгезиниң органнары, бистиң алдарлыг башкыларывыс, дээди өөредилге черлериниң удуртукчулары, партия, комсомол организациялары дайынчы материализмниң ёзузунга кижизидилгелиг ажылды өөреникчилерниң ортузунга калбаа-биле нептередип чорудар хүлээлгелиг. Школага өөредилгениң болгаш кижизидилгениң бүгү чорудулгазын, чүнүң-даа мурнунда төөгү, литература, химия физика, биология ышкаш эртемнерниң башкылаашкынының бойдустуң болуушкуннарын база ниитилелдиң амыдыралын материалистиг көрүп билириниң туружу-биле чорудар херек. Дээди өөредилге черлеринге материалистиг мировоззрениениң пропагандазын күштелдиреринче угланган бүгү хемчеглерни ап чорудары база эргежок чугула.

Бистиң чуртувуста клубтарның, культура бажыңнарының болгаш ордуларының, номчулга бажыңнарының болгаш культура-чырыдыышкынның өске-даа албан черлериниң хүн-бүрүде өзүп турар четкилери бар. Ол черлер бойдус эртеминиң билиглерин пропагандалаар талазы-биле, шажынчы болгаш өске-даа артыышкыннарга удур демисел талазы-биле хүн-бүрүде шыдамыккай шудургу ажылды чорудар хүлээлгелиг. Культура чырыдыышкынның хөй-хөй албан черлери ол орулганы багай боттандырып турарын демдеглээр херек, олар чалгааранчыг хоозун ёзу-биле ажылдап, боттарында бар аргаларны ажыглавайн турар.

ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң албан черлери болгаш политиктиг база эртем билиглер нептередир талазы-биле Бүгү-эвилел ниитилели шажынга удур эртем пропагандазын багай чорудуп турар. Шажынга удур темага лекцияларны, илеткелдерни кончуг эвээшти номчуп турар, а ол лекцияларның саны чыл-бүрүде кызырлып турар, лекцияларның идейлиг деңнели кончуг куду. Дыка хөй таварылгаларда профэвилел болгаш комсомол организациялары шажынга удур эртем пропагандазындан чайлааннар.

Шажынга удур эртем пропагандазы парлалгага шуут четпес чорутунган. Төп болгаш чер-чер солуннары, ниитиниң — политиктиг болгаш чечен чогаал журналдары ол айтырыгларны уттупкан. Шажынга удур темалыг эртем номнарын болгаш брошюраларны кончуг эвээш үндүрүп турар, а үндүрген номнар улуг четпестерлиг болуп турар. Олар ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң эң чугула орулгаларындан хооруп, бүгүдениң ажыглалынга таарышпас берге сөстер-биле бижиттинген.

Шажынга удур эртем пропагандазының байдалы дээш партия организацияларының харыысалгазын шиитпирлиг бедидери эргежок чугула. Кижизидилге ажылында ёзу барымдаалаар болгаш тооп көрүксевес чоруктарны чок кылыр, шажын чүдүлгениң артыышкыннары-биле, бүдүүлүк сүзүктүг чоруктар-биле демиселге инициативаны, шыдамыккай шудургу чорукту, эптеш чок чорукту бүгү тала-биле деткиир болгаш нептередир херек. Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле калбак ажылды нептередип турар партия болза, шажынга удур эртем пропагандазының сандаргай чоруу-биле эптежип шыдавас. Партия организацияларының хүлээлгези болза, бо адырда бар турар четпестерни кыска хуусаада чайладыры, шажынга удур эртем пропагандазын идепкейжидери болур.

Кижилерниң медерелинде капитализмниң артыышкыннарын, ооң иштинде шажын чүдүлгениң артыышкыннарын болгаш бүдүүлүк сүзүктүг чоруктарны ажып тиилээринге эргежок чугула боттуг чүүлдер болгаш болдунар аргалар бистиң социалистиг ниитилеливисте тургустунган. Шажынга удур эртем пропагандазынга калбак, ёзулуг улусчу хөделиишкинни чедирери, ооң утка-шынарын шиитпирлиг экижидери эргежок чугула.

«ПРАВДАДАН».

Бирги хову бригадазында

Улуг-Хем районнуң Сталин аттыг колхозунуң бирги хову бригадазы муң центнер силос салыр турган, бир муң ийи чүс ажыг центнер силос салган болгаш 646 центнер сигенни кезип, бөлүп сарааттаан. Мал чемнерин белеткээр талазы-биле бо бригада өске бригадаларны мурнап турар. Бригадир эш К. Дагба сиген белеткелинде колхозчуларның күш-ажылын чөп организастап турар.

Т. ДАДАР-ООЛ.

Колхозчу херээженнерни күш-ажылга киириштирер

Тес-Хем районнуң Ленин аттыг колхозтуң херээженнериниң колхоз бүдүрүлгезинге киржилгези багай. Тус-тус бригадаларда быжыглатырган 45 кижи чартык чылда күш-хүннүң минимумун күүсетпээн болгаш 66 кижи колхоз бүдүрүлгезинге шуут киришпээн.

Ооң чылдагааны—колхоз бүдүрүлгезинге херээженнерни бүрүн кииринтирип, ажылды организастаар талазы-биле ында партия эге организациязы болгаш суму Совединиң кандыг-даа хемчег албайн турарында.

К. СЫРАТ-ООЛ.

АҢАА ЭПТЕЖИР АРГАЖОК

Совет кижиниң моральдыг мөзү-шынарының үлегерин көргүзери, эш-өөрү-биле ээлдек харылзааны тургузары, бодунуң өг-бүлезиниң дугайында үргүлчү сагыш салыры, онаашкан ажылын чүткүлдүг күүседири—хамааты бүрүзүнүң хүндүлүг хүлээлгези.

Эрзин районнуң Нарын кедээ Совединиң секретары Сергей Иван Домбунович ол негелдени эки күүсетпейн чоруур. Ол үргүлчү арагалап келген. Ынчангаш кылып турар ажылынга харыысалга чокталып, бодунуң өг-бүлезиниң кежигүннери-биле болгаш эш-өөрү-биле найырал чок чурттап турар.

Шак ындыг байдал-биле СЭКП кежигүнүнүң бедик адын ол сагывайн чоруур. Сергейниң көргүзүп чоруур бак чаңчылдары болза, ооң медерелинде феодализмниң артыышкыннары узуткатынмаанын херечилеп турар. Чүл дээрге, бодунуң кадайы С Кундамааны үргүлчү эттеп, дорамчылап, харын ооң мырыңай амызынга кыжанып турган фактыларны чон билир.

Оон ыңай ол бодунуң уругларының культурлуг кижизидилгезинге сагыш салбайн турар. Боду шалыңныг, уругларның талазы-биле күрүне дузаламчызын ап турар хирезинде-ле уругларынга идик-хеп садып бербейн, оларны колхоз яслизинге тургуспайн, ынчангаш уруглар иезин колхоз бүдүрүлгезинге кииритпейн турар. Ол боду колхоз бүдүрүлгезинге багай киржип келген.

Сергей бодунуң төрели кижиниң Комбу деп оглун азырап алган. Ол оолдуң төрээн ада-иези шагда-ла өлген. Сөөлгү үеде Сергей ол 9 харлыг оолду сывырып чорупкан. Ооң школага өөредилгезинге багай дузалашкан. Комбу ам аалдар кезип чоруур чорукка таварышкан.

Сураглыг арагачы—чаңчыкан чалчык болу берген. Ылаңгыя бо чылдың июльдуң 20-де арагалааш, колхозчу Иван Хайдыпка чалчып, ону кемдедир эттээн. Ооң ужурунда ол кижи 10 хонук иштинде ажылга үнмээн. Оон ыңай Балдан, Күр, Чалча оларга чалчып каапкан. Бодунуң кадайын база эттээн.

Чоннуң мурнунга хүндүлел чок, арагачы, чалчык Сергейни хемчег ап көөрүнүң үези келбээн чүве бе?

Б. КӨРГЕН-ООЛ.

Чоннуң акша шыгжамырының өзүлдези

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң 1954 чылдың апрельде болган сессиязынга бадылаан Күрүне бюджеди болза, улус ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдеринче, чоннуң материал-культурлуг деңнелин бедидеринче угландыр партияның болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглерин улам-на тода, амыдыралчы бүзүредип турар. Бюджеттиң кол чарыгдал кезээ болза, улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге, социал-культурлуг хемчеглерге, бүгү нийти-өөредилгезинге, страхованиеге, пенси дузаламчыга, хөй уруглуг болгаш бот-иелерге пособия тыпсырынга барып турар. Бюджеттиң бүгү чарыгдалының чүгле 17,8 хуузу оран камгалалынга бердүнген.

Бистиң күрүне бюджедивистиң кол орулгалыг кезээ социалистиг бүдүрүлгелерден болгаш организациялардан кирип турар. Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун акшаландырарынга чоннуң акша шыгжамырлары база рольдуг болур. Улустуң шыгжамырының организатору күрүнениң күш-ажылчы ажаалга кассалары болур.

Амгы үеде бистиң чуртувуста 43 муңдан ажыг ажаалга кассалары бар, олар совет улустуң амыдыралында быжыы-биле сиңниккен, кассаларның ажык дузазын көрүп турар ажылчын, албан-хаакчыларны болгаш колхозчуларны бистиң чуртувуста миллионнар-биле санаар апаар.

Ажылчы чоннуң байлакшыы чаагай амыдыралының өзүлдезин ажаалга кассаларының калбарганы, салыкчыларның саны болгаш шыгжамырының түңүнүң көвүдээни улам-на көскү херечилеп турар. Тыва областың ажаалга кассаларынга 1950 чылдың январь 1-де 6079 салыкчы ниитизи-биле 3517 муң рубльди шыгжаткан турган, а 1954 чылдың июль 1-де салыкчылар 11443 кижи, оларның шыгжамырының түңү 9750 муң рубль чедир өскен.

Ажаалга кассаларынга шыгжамырлар чүгле улус ажыл-агыйының хөгжүлдезин акшаландырарынга ужур-дузалыг болуп турар эвес, ол болза, совет кижилерниң улам өзүлделиг материал-культурлуг амыдыралын чаагайжыдарынга хууда бюджедин шын организастаарынга дузалаар.

Ажаалга кассалары янзы-бүрү чорудулгаларны күүседип турар. Шыгжадыгларны агар санга, боду негеп келгиже, хуусаалыг, ойнаашкынныг, дугуржулгалыг — мындыг хевирлер-биле хүлээп ап турар.

Ажаалга кассалары салыкчыларның негээнин ёзугаар бир хоорайдан өске хоорайда ажаалга кассаларынче шилчидиглерни кылып, улуг хоорай черлерге коммунал хандырылгазын болгаш квартира хөлезинин төлээр, күрүне чээшкиннериниң ойнаашкыннарын бээр, күрүнениң 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкининиң облигацияларын садар болгаш садып ап-даа турар. Чээшкининиң чыл санында алды кол, бир немелде ойнаашкын тиражтарын чорудуп турар. Кол ойнаашкынның тиражтарын январь 30-де, март 30-де, май 30-де, июль 30-де, сентябрь 30-де болгаш ноябрь 30-де, а немелде тиражты сентябрь 30-де чорудуп турар.

Ажаалга кассаларынга салыкчыларның болгаш оларның шыгжамырының түңү өскени-биле кады күрүнениң 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкининиң тудукчулары база көвүдеп турар. 1953 чылдың баштайгы чартыында ол чээшкинден бистиң областың чонунга 200 муң хире рубльди саткан, а бо чылдың баштайгы чартыында тарааткан 300 муң рубль ажып турар. Күрүнениң 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээлизиниң тудукчуларының кол нуруузу ажылчыннар, колхозчулар болгаш совет интеллигенция болуп турар. Күрүнениң ол чээшкининиң облигациязынга херeглeлдиг негелдениң өзүп турарынга холбаштыр, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чөпшээрээни-биле 1954 чылда алдыгы разряд 1 миллиард рубльдиң немей үндүрген.

Социалистиг Төрээн чуртувустуң экономиказының улам ыңайгы хөгжүлдезин акшаландырарынга ажаалга кассаларының калбак организастап турары чоннуң шыгжамырлары болза, чүгле ажаалга кассаларының эвес, бүгү совет хөй-ниитиниң күрүне ужур-дузалыг чугула херээ болур. Бо талазы-биле пропаганданы чоннуң ортузунга калбартыры чугула.

Т. ИЛЬИН.

Өөредилге чылынга белеткелде четпестерни узуткаар

Чөөн-Хемчик районнуң школалары чаа өөредилге чылынга үлегерлиг белеткенир дээш чайгы үеде элээн ажылдарны кылганнар. Чадаана хоорайның № 1 ортумак школазының (директору эш Алдын-оол) септелгези улуг болгаш харыысалгалыг турган. Ындыг болза-даа, ажылды шын организастап, чаа өөредилге чылынга белеткелде четпестерни узуткаар тодаргай хемчеглерни ап чорутканындан эки түңнелдер чедип алдынган. Школаның дирекция чери класстарның шилчииириниң болгаш доозарының шылгалдалары доозулганы-биле ада-иелерниң хуралдарын кылып, аңаа чаа өөредилге чылының түңнелин болгаш школаның чайгы септелгелерин кыска хуусаада шынарлыг доозарының хемчеглерин чугаалашкан. Ооң түңнелинде ада-иелер школаның үүрмек септелгелеринге дузалажып турганнар. Ылаңгыя төрелдер комитеди ол ажылга тодаргай дузаны чедирген. Идик-хепти, матрас, чоорганнарны септеп даараарынга, стул, сандайларны септээринге өөреникчилерниң ада-иелери киришкеннер. Аңаа ада-иелер Серээ, Чысынмаа, Севен олар үлегерлиг ажылдааннар.

Төрелдер комитеди-биле башкылар коллективиниң быжыг харылзаазы школаны үлегерлиг белеткендиреринге дузалыг болуп турар эвес, харын школаның өөредилге кижизидилгелиг ажылдарын экижидеринге улуг ужур-дузалыг болганы ол чоруктан тодаргай көзүлген.

Септелге үезинде ажылдап турган школаның, интернаттың ажылчыннары кызымаккай ажылдааннар. Интернат эргелекчизи эш Барахтаев ажылчыннарның күжүн шын организастаан.

Школаның капитал болгаш үүрмек септелгелерин доосkан 900 дөрбелчин метр шалаларны тыраан, 8 печка кылдынган, 6 печка, 90 парта септетинген, 120 партаны будаан, 9 самбыра белен. Школага бо чылын 350 уруглар өөренип кирер, оларның ат даңзызын бүрүн кылган. Ында ийи интернат бар, оларның бүгү септелгелери доозулган. Интернатка күрүнениң долу хандырылгазы-биле 150 уруглар чурттаар. Оларның кедер хеви белен болгаш эрткен чылдың идик-хептери, матрастар септетинген. Аңаа тускай даараныкчыларны организастаан. Чаа столоваяның тудуу, ооң иштики дерилгези белен болуп ажыглалга кирген. Башкылар чурттаар бажыңнарның септелгезин июль 20-де эгелээн, чүгле ийи чурттаалга бажыңының үүрмек септелгезинден аңгыда өске бажыңнар доозулган.

Школаның септелгелерин шапкын доозарынга Чадаананың АТК-зы (начальниги эш Понаркин) тудуг материалдарын болгаш одалганың ыяштарын сөөртүп дузалаарынга машиналарны чогуур өй-шаанда хандырып турган. Ол ышкаш районнуң дааранылга комбинады школаның чагыын күүседип бээриниң талазы-биле эки ажылдаан. Школа дирекциязының албан, организация черлери-биле тудуш харылзаазы школаның белеткелин шапкын чорударынга улуг дузаны чедирген. Өөредилге чылынга белеткелди эки чорудуп турар өске-даа школалар районда бар.

Ооң-биле кады районда септелгелери болгаш белеткелдери кончуг оожум чорup турар школалар бар болуп турар. Ылаңгыя «Искра» колхозта чеди чыл школазы эң не хожудаашкынныг байдалда туруп турар. Ында школаның, интернаттың, столоваяның, база башкылар бажыңының капитал болгаш үүрмек септелгелери доозулбайн турар. Школаның ыяжын үш километр черде белеткеп тургусса-даа, школа чанында чаңгыс докпакты-даа дүжүрүп албаан. Чыргакы школаларында байдал база-ла оон дээрелевейн турар.

Школалар септелгезиниң хожудаашкынныг байдалы районнуң улус өөредилге килдизиниң талазындан ол үе ажылга оперативтиг удуртулганы хандырбайн, ооң негелдезин болгаш хыналдазын кошкак тургусканындан тайылбырлатынар. Ылаңгыя бо чылын частан бээр районо эргелекчизинге 5 кижи халашкан. База школа директорларының (эргелекчилериниң) талазындан колхозтар-биле болгаш албан организация черлери-биле чарган керээлерниң боттандырылгазы дээш демиселди күштелдирбейн тайбыңы-биле олуруп турар чоруктар бар. Ооң ужурундан тудуг материалдарының болгаш одалга ыяжының сөөртүлгелери хожудап турар.

Районнуң саң килдизи, эң ылаңгыя күрүне банкызының район салбыры башкыларның шалыңын болгаш септелге үезинде акшаландырыышкынны үргүлчү саададыр болгаш бюрократсыг чорук банкы салбырының ажылдакчыларында бар болуп турар. Ооң ужурундан школа директорлары (эргелекчилери) Чадаана хоорайга келгеш 5—6 хонукта манап келир, азы кандыг-даа түңнел чокка дедир чана бээр таварылгалар хөй болуп турар. Районнуң банкы салбырының (эргелекчизи эш Рябов) ажыл-чорудулгазында дүжүметсиг чорук райкүүскомга билдингир турбуже, мынчага чедир хемчег алдынмайн турары таарышпас. Партия болгаш чазактың шиитпирлеринге дүүштүр бодунуң ажылын эде тургузарын банкы салбырындан негээр үе келген.

Чаа өөредилге чылы-биле холбаштыр районнуң улус өөредилге килдизи школаларга башкыларның хуваалдазын кылган. Эге класстарның башкылары четчип турар болза-даа үстүкү класстарга физика, төөгү, арифметика башкылары, база чамдык школаларда дыл башкылары чедишпейн турар. Бо талазы-биле облононуң кадрлар килдизиниң талазындан чогуур кичээнгейни салбайн турар.

Школаларны өөредилге номнары, көргүзүг материалдары-биле баш бурунгаар хынамчалыг белеткендирер талазы-биле районо хыналданы болгаш хуваалдаларны тургуспаан.

1954—1955 өөредилге чылынга школаларның белеткелдерин чедиишкинниг доозуп, уругларга бүгү таланың таарымчалыг байдалдарын хандырары чугула.

А. ДОНГАК.

Сигенчилер ортузунда политик-массалыг ажыл

Чаа-Хөл районнуң «Тиилелге» көдээ ыл-агый артелиниң колхозчулары КП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпин амыдыралга чедиишкинниг боттандыр дээш мал чемнерин белеткээр ажылга ганизастыг киржип турарлар.

Колхозтуң партия организациязы колчу күш-ажылчыларның идепкейин детишаан, оларның ортузунга хүн-бүрүде ит-массалыг ажылдарны күштелдирип ар. Сигенчилерни 2 бригада кылдыр и тургускан. Ында 130 кижи ажылдап ар. Оларның ортузунга агитас-массаг ажылдарны чорудар 20 агитаторлар жыглатынган.

Партия эге организациязы сиген ажаап ышкынының үезинде агитколлективң чорудар ажылының планын бадылаап ган. Ам агитация ажылы элээн экин. Көскү агитацияны делгээн. Оларда 3 лозунгулар, туктар, көргүзүг быралары бар. Дайынчы хуудустарны таторлар доктаамал үндүрүп турар. а мурнакчыларның дугайын, ажылда пестерниң шүгүмчүлелин үргүлчү бип келген. Лекция номчулгалары 3 удаа ган. Агитаторларда эштер Чараш-оол, й, Сандый, Шура, Биче-оол, Кочаа олар эң эки ажылдап турарлар.

Колхозтуң сигенчилери 500 тонна сигенни сарааттаан, силос салыышкынының планын күүсеткен. Аът машиназы-биле сиген кестирип турар эш Дамба хүнде 3,5 гектар черниң сигенин кестирер нормазын 4,5 гектар чедир күүседип келген. № 2 бригада (бригадири эш Бичел-оол) эки ажылдап турар. Ол 400 тонна сигенни сарааттаан. Хүн-бүрүде ажыл нормазын сараатткачыларда эштер Чамзырын, Көк, Бюрбю, Сериң, Кара-оол олар 140—175 хуу, көпээн салыкчылары эштер А. Шактар-оол, Чолдак олар 100—130 хуу, № 3 бригадада сараатткачылар эштер Тараачы, Дөңгүрак олар 120—150 хуу чедир күүседип турарлар.

Район төвүнден бистиң колхозка шеф дузаламчызын көргүзер кылдыр 6 организациялар быжыглатынган. Оларның иштинден райпо, МТС коллективтери 35 тонна сигенни сарааттап берген.

Колхоз сиген ажаап алыышкынының темпизин дүргедетпишаан, тараа ажаап алыышкынынга эки белеткенип турар.

Х. САРЫГ-ООЛ,
колхозтуң партия эге
организациязының секретары.

Колхозка шефтээшкин

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Бистиң корр.). густуң 8-те Ворошилов аттыг колхозка кресник болган, аңаа Кызыл-Мажалык дан 49 кижи чораан.

Шефчилер чаңгыс хүн иштинде 60 гекның сигенин кескеш, оон 540 центнер нни силостаан, салыышкын багай эвес болганы түңнелден илерээн.

Ворошилов аттыг колхозка чүгле партия райкомунуң, райкүүскомнуң, АТК-ның коллективтери чораан, а суурда өске коллективтер боттарының шефке алган колхозтарынга барып, ол хүн элээн ажылдарны тус бүрү чоруткан.

Бистиң областың көдээ ажыл-агыйынга чаа машиналар

Партия болгаш чазак машина-трактор станцияларын көдээ ажыл-агыйның янзы-бүрү машиналары-биле болгаш дерилгелер-биле үзүктел чок хандырып турар.

Бистиң областың МТС-тери чыл-бүрүде кайгамчык чаа-чаа машиналарны ап турар. Ооң херечизин Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана МТС-зинден көрүп болур. Ол МТС чүгле бо чылын безин «Сталинец 6» деп комбайнны 2-ни, боду чоруур комбайнны 2-ни, боду чоруур сиген кезер машинаны 2-ни, «У—2» деп тракторну 3-түү, «ИГ—9» деп ирик-өдек саважыгаштарны кылыр машиналарны алган. Ооң-биле кады демир кезер станоктар болгаш тракторнуң шыдалының күжүн хемчээп көөрүнүң чаа нарын машиназы болгаш өскелер-даа келген. Ылаңгыя ирик-өдек саважыгаштарны кылыр машина бир шакта 9000 санныг саважыгаштарны кылыр. Ол машина келир чазын ажыглалга кирип, районнуң колхозтарын бүрүн хандырар.

Ол чаа машиналарның чамдызы колхозчу ховуларның шөлдеринде ажылдап турар. Боду чоруур ийи комбайнны Өвүр районнуң колхозтарынга ажылдаары-биле чорудупкан.

Д. АРАКЧАА.

Хереглекчилерниң чөптүг негелдезин хандырар

Чоннуң улам өзүп турар материал-культурлуг негелделерин хандырарынга садыг организацияларының мурнунда улуг орулгалар салдынып турар. Бо айтырыгны Чаа-Хөл райпозу (баштаар чериниң даргазы эш Лапшаков) дыка четпес боттандырып турар.

Райпонуң хлеб быжырар бүдүрүлгезиниң ажылында кандыг-даа хыналда чок, кылып үндүрүп турар продукциязы эң куду шынарлыг. Хлеб чиг, өртең, кандыг-даа культурлуг хевир чок. Моон уламындан аъш-чем магазининге кирген ындыг продуктуларны хереглекчилер албаанындан каражага таваржып турар. Бо дугайында харыысалганы чүгле хлеб быжырар черже чая каар, а райпо удуртпас, чүгле хереглекчи болуп олуруксаар хөөнден чайлаар херек.

Моон-биле кады чамдык чугула хереглел бараанарын (аяк сава, орун болгаш бажыңның иштики херексээлдерин) магазиннерге эккелбейн турары база шын эвес, ол чүүлдер область төвүнүң садыгларында хөйү-биле делгетинген тургулаар. Бо талазы-биле облпотребсоюзтуң баштаар чери база хамааржыр. Чоннуң чөптүг негелделерин хандырары чугула.

К. ЧАЖАП.

Ажылчын аңгының болгаш колхозчу тараачыннарның эвилели—бистиң күрүневистиң күжүнүң болгаш быжыының үндезини

Ажылчын аңгы биле тараачыннарның эвилелиниң дугайында айтырыг Коммунистиг партияның теориязының болгаш политиказының үндезин айтырыы болур. Бо эвилелдиң идеязы пролетар революцияның ленинчи теориязында, социалистиг күрүнени тургузар болгаш быжыглаар аргаларның дугайында теорияда хандыр сиңникен. В. И. Ленинниң бижээни болза: «Диктатураның дээди принциви дээрге, пролетариаттың тараачыннар биле эвилелин деткиири болур. Ук эвилел удуртукчу рольду болгаш күрүне эрге-чагыргазын тудуп шыдаан турзун дээш, ону тудуп тургузар апаар».

Социализмден коммунизмче шилчилгениң байдалдарында бо идея бистиң партияның удуртукчу принциви болуп база-ла хевээр артып турар, ындыг болганда бо идеяның ужур-дузазын чедир үнелеп көрбес чорукту пропагандага-даа, база ол ышкаш партийжи ажылдың практиказынга-даа болдурбастың ужуру бо-дур.

Кедээ ажыл-агыйны шыңгыы көдүрер дугайында СЭКП ТК-ның сентябрь болгаш февраль-март Пленумнарының ажылдап кылган прагаммазын боттандырар чорук коммунизмниң тиилелгелиг тургузуушкунунуң эң чугула негелдези—ажылчын аңгы биле колхозчу тараачыннарның эвилелин улам-на быжыктырар.

* * *

Ажылчын аңгы биле тараачыннарның эвилелиниң төөгүлүг ужур-дузазы болза, чурттап эрткен эрги тургузугну дүжүрер болгаш чаа коммунистиг ниитилелди тургузарын хандырып шыдаар аргалыг кол революсчу күш ол болуп турары-биле тодаратынып турар.

Большевиктер-ленинчилер тараачын айтырыының улуг ужур-дузалыын кезээде үнелеп келгеннер. Эрге-чагырганы чаалап алырынче угланыышкынны туттунуп, олар пролетариаттың курламырлары дээш демисежип турганнар, а ындыг курламырлар күш-ажылчы тараачыннар болгаш дарлаткан нацияларның ажылчы чоннары болур.

Бирги орус революциязының үезинде меньшевиктер-биле демиселди чорутпушаан, Ленин Коммунистиг партияның стратегиязының болгаш тактиказының кол айтырыгларын ажылдап кылып, пролетариат биле тараачынның эвилелиниң классиктиг үндезилетинген идеязын берген.

Үш орус революцияларның төөгүзү болза, тараачыннар дээш пролетариат биле буржуазияның аразынга демиселдиң төөгүзү болган.

1917 чылдың февральга чедир тараачыннар дээш демисел колдуунда либерал буржуазияның эрге-ажыктарынга бараан болуп турган кадеттер биле большевиктерниң аразынга чоруп турган. Коммунистиг партияның ынчаарда идип үндүрген лозунгузу болза: буржуазияны тускайлааш, хаан чазакка удур бүгү тараачыннар-биле кады демократтыг эргилде дээш кириштери болуп турган.

Февральдан октябрьга чедир бистиң партиявыс кулактарның эрге-ажыктарын камгалап турган эсерлерге удур, тараачынның хөй нуруузун чаалап алыр дээш демиселди колдадып чорудуп турган.

1917 чылдың октябрьның бүдүүзүнде Коммунистиг партия тараачын айтырыының талазы-биле ийиги лозунгуну: биче буржуазияны тускайлааш, буржуазияга удур социалистиг эргилде дээш, ядыы тараачыннар болгаш чоннуң чартык пролетаржы бөлүктери-биле кады кирер деп лозунгуну идип үндүрген.

Ленинниң тургусканы пролетаржы революцияның теориязы болза, капитал чүгле пролетарийлерни эвес, харын миллион-миллион ядыы тараачыннарны база мөлчүп турар деп маргыш чок фактыны барымдаалаан, ооң ужурунда тараачыннар капиталдың дарлалындан боттарының хосталгазы дээш демиселге пролетариаттың эвилелчилери болуп шыдаар болгаш шыдаар ужурлуу-даа ында.

Ленинниң шынныг болганын төөгү көргүскен.

Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эвилели революсчу күш болур дугайында Ленинниң идеязы чүгле Россияга ажыглатынар дээрге шын эвес. Империализм болза, хөй эвес «цивилизастыг» чурттарның аажок хөй колония болгаш хамаарылгалыг чурттарны дарлаарының делегей системазынче хуулган капитализм болур. Ол байдалдарда колония болгаш хамаарылгалыг чурттарда ажылчын аңгы биле тараачыннарның эвилели феодализмни дүжүрериниң болгаш империализмге удур демиселдиң кол чепсээ, антиимпериалистиг фронтунуң үндезини болуп турар.

Ажылчын аңгы биле тараачыннарның эвилелиниң дугайында айтырыг сайзыраңгай капиталистиг чурттарга база-ла чугула. Капитализмниң ниити кризизиниң күштелгениниң үезинде аграрлыг кризистиң шыңгыырап турары, максималдыг кончааларга чилбиленген монополистиг капиталдың кедерээни, хемчээл чокка дарлап турары — бо бүгү болза, империализм үрмек тараачыннарга чүгле хоозуралды болгаш өлүмнү чедирип турар деп чүвени улам тодаргай көргүзүп турар. Чижээлээрге, АКШ-та сөөлгү 15 чылдарның дургузунда фермер ажыл-агыйларының 20 ажыг хуузу хоозураан, миллион-миллион хөлечиктер амыдыраар херекси чок үргүлчү ашка таваржып турар. Францияга 1946 чылдың чизезин ёзугаар алырга 1929 чылдың сөөлүнде 1.602 муң үрмек тараачын ажыл-агыйлар хоозураан болгаш шуут читкен. Италияда ам бо үеде чер чок 2,5 миллион ортумаа-биле 0,6 га черлиг 1.668 муң тараачын ажыл-агыйлар санатынып турар, ол болза, Италияның тараачын чонунуң 84 хуузу болур. Империалистиг буржуазияның талазындан калбак тараачын массаларны дарлап турарының күштелгени болза бүгү ажылчы чоннарны болгаш дарлатканнарны пролетариатка баштаткаш, чаңгыс-аай улусчу фронтуга каттыштырып турар. Коммунистерниң саъылдары-биле ажылчы тараачыннарның эң-не калбак массалары чүгле ажылчын аңгы-биле эвилел болза дарлалдан оларны хостап, оларга хосталганы болгаш тайбыңны хандырып берип шыдаар деп чүвени улам-на медереп билип турарлар.

* * *

Орус пролетариат 1917 чылдың октябрьда бодунуң социалистиг сорулгаларын шиитпирлевишаан, буржуаз демократтыг революцияның шиитпирлетинмээн сорулгаларын база шиитпирлээн, феодалдыг артышкыннарны узуткап чок кылган, ынчангаш тараачыннарның чүс-чүс чылдарда бодап чораан күзелин хандырган. Тараачыннар помещиктерниң 150 миллион ажыг десятин черин алган болгаш чыл бүрүде төлээр 700 миллион алдын рубль түңнүң аренда төлевиринден хосталган. Тараачыннар болза, чүгле Коммунистиг партия оларның үндезин эрге-ажыктарының илередикчизи болур деп чүвени херек кырынга бүзүреп көргеннер.

Улус демократиязының чурттарынга тараачыннарны пролетариаттың талазынче база-ла ындыг арга-биле чаалап алган, ол чурттарга 1945—1946 чылдарда помещиктерниң аңгызын узуткап чок кылырынга чедирген революсчу аграрлыг чаартылгаларны боттандырган. Бо чурттарга Совет Россияга болганы ышкаш черни национализаставаан, а тараачыннарның хуузунда өнчүзү болуп шилчээн. Улус демократиязының чурттарының Коммунистиг болгаш ажылчын партиялары болза, капиталистиг чурттарның хөй нуруузунга чаа эрге-чагырга черге хуунуң өнчүзүн доораан узуткап шыдавас, чүге дээрге, ында үрмек чер өнчүзү хөй он чылдарда туруп келген болгаш ону узуткаар болза тараачыннар кедээниң ажылчы чоннарын экспроприацияларының оралдажыышкыны кылдыр бодаары магат чок дээр дугайында Ленинниң айтыышкынын барымдаалааннар.

1919 чылдың мартта бистиң партияның VIII съездизи тараачын айтырыының талазы-биле үшкү лозунгуну: ядыыларга даяныр, ортумактар-биле быжыг эвилелди тудар болгаш кулактар-биле кам-хайыра чок демиселди чорудар деп лозунгуну идип үндүрген. Ортумак тараачыннар-биле эвилелди тургусканы пролетар диктатуразының быжыгарынга, хамааты дайынга Совет Республиканың тиилелгезинге, бистиң чуртувуска национал айтырыын шиитпирлээринге болгаш хөй националдыг Совет күрүнени тургузарынга, ажыл-агыйның чедишкиннеринге болгаш социализмни тургузарынга шиитпирлиг ужур-дузалыг болган.

Чаа социалистиг нацияларның аңгы талазы-биле үндезини ажылчын аңгы биле тараачыннарның эвилели болуру билдингир. Моон-биле кады ол эвилел болза, бистиң чурттуң улустарының аразында найыралдың аңгы талазы-биле үндезини болур. Орус ажылчын аңгы ажылчы тараачыннарның болгаш хоорайның күш-ажылчы кижилериниң оннуң тос кезии болуп турган национал кыдыгларның миллион-миллион ажылчы чоннары-биле быжыг эвилелди тургусканы бистиң чурттуң улустарын сырый каттыштырарын хандырган болгаш оларны Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелинге каттыштырган.

Орус ажылчыннарның арат массаларга көргүскен идепкейлиг болгаш шуут дузаламчызының ачызында Тывага 1918—1921 чылдарда национал хосталгалыг революция болган, ол революция тыва болгаш орус улустарның аразында найыралдың быжыгарынга эң чугула чада болган.

Хамааты дайынның чылдарында ажылчын аңгы-биле тараачыннарның эвилели шериг-политиктиг характерлиг болуп турган. Тайбың ажыл-агый тургузуушкунунуң чылдарында Коммунистиг партия ол эвилелди чаа ажыл-агыйжы үндезинге быжыглап турган. Тараачыннарның боттарының ажыл-агыйын хөгжүдеринге материалдыг сонуургалдыын болгаш улуг социалистиг үлетпүр-биле биче бараанныг тараачын ажыл-агыйның эргежок чугулазын барымдаалап турар чаа экономиктиг политиканы чорутканы аңаа дузалаан.

Шилчилге үезинде ажылчын аңгы болгаш тараачыннар ийи кол аңгылар болур. Капиталистиг элементилер ийиги чергениң, кол эвес аңгы болуп турар. Бистиң чуртувуска социалистиг тургузуушкуннуң чедишкиннери хамыктың мурнунда тараачыннар кандыг орук-биле баарындан, олар капиталистиг азы социалистиг орук-биле баар бе деп чүveден хамааржып турган. Коммунистиг партия болза, тараачыннарны социализмниң оруу-биле чорудары эргежок чугула деп санап турган болгаш моон-биле кады ажылчын аңгы биле тараачыннарда чөрүлдээлер бар турбажок, кедээниң ажыл-агыйының хөгжүлдези социалистиг орук-биле барган турарынга олар сонуургалдыг деп чүвени барымдаалап турган, чүге дээрге, капиталистиг орук тараачыннарның хөй нуруузунга чүгле аш-чутту болгаш хоозуралды чедирип болур. Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эвилелиниң объективтиг үндезини болза, оларның аңгы талазы-биле эрге-ажыктарының чаңгыс-аайы болуп турган. Ындыг болза-даа бо объективтиг үндезин бар турбуже, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның аразында эвилел бот-агым-биле тургустунмас. Ону тургузарынга Коммунистиг партияның шын политиказы эргежок чугула.

Тараачын ажыл-агыйны үлетпүрнүң «колониязы» кылдыр көөр ужурлуг деп бадыткап турган дайзыннар троцкистерни болгаш зиновьевчилерни партия чылча шаапкан. Кулактар социализмче өзүп кирер деп, «аңгы демиселдиң өжериниң «теориязын» нептередип, ажылчын аңгының ажылчы тараачыннар-биле эвилелин кулактарның контрреволюстуг блогу-биле солуп турган барыын реставратор—бухаринчилерни партия база чылча шаапкан. Троцкистерниң болгаш бухаринчилерниң хоп-чөңгээлиг үнүүшкүннери ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эвилелин үзе тыртарынче болгаш бистиң чуртувуска капитализмни катап тургузарынче угланган турган.

Бо демиселге Коммунистиг партия тараачыннар-биле кандыг-даа эвилелди эвес, харын мындыг ийи негелдени: ыявыла негеп турар шак ындыг ленинчи эвилелди: бирээде, удуртукчу роль ажылчын аңгыда турар болгаш ажылчын аңгының удуртукчу ролюн күштелдиринче угланган эвилелди; ийиде: аңгыларны хевээр артырарын эвес, а оларны узуткап чок кылыр сорулгалыг, үрмек бүдүрүкчүлерниң аңгызы болур тараачыннарның туруп турарын мөңгежидер эвес, а оларны социалистиг ёзуга чаартырын боттандырар сорулгалыг эвилелди камгалап турган.

Социализм дээш демиселге шиитпирлиг рольду чурттуң индустриализациязының болгаш кедээ ажыл-агыйның коллективизациязының политиказы ойнаан.

1930 чылдан эгелээш Тываның орус суурларынга кедээ ажыл-агыйның артельдери тургустунуп турар апарган. Колхозтарны организаставышаан, орус хамаатылар улуг коллективтиг кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ролюн болгаш ужур-дузазын долгандыр турар күш-ажылчы арат чонга көргүзүп берип турган. ССРЭ Тыва Арат Республиканга хөй санныг кедээ ажыл-агый машиналарын чорудуп берип турган. Үлетпүрнүң, кедээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери, культураның ажылдакчылары кээп турганнар. Бо болза, орус болгаш тыва улустарның аразында быжыгып турар найыралдың чайынначак илередиишкини, Тывада ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эвилелин улам ыңай быжыдарынга үндезин болган.

ССРЭ-де колхоз тургузуунуң тиилелгези болза, ажылчын-аңгы тараачыннарны социалистиг тургузугнуң хереэнге хандыдып шыдавас деп турган дайзыннарның бүгү бодалдарын ырадыр ап октапкан.

Моон-биле дүүштүр партияның XVI съездизи колхозчу тараачыннар совет эрге-чагырганың ёзулуг болгаш быжыг даянгыыжы болган деп демдеглеп шыйган. Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эвилели бо аңгыларның аразында найыралче өзүп турар апарган. Ол бодунуң илередиишкинин политика талазынга база тыпкан. 1936 чылда хүлээп алдынган ССРЭ-ниң Конституциязы ажылчыннарның болгаш тараачыннарның соңгулда эргелерин дең кылдыр хоойлужуткан.

Социализмниң суурунга үндезилетинген, хемчээл чокка быжыгып турар ажылчын аңгының болгаш тараачыннарның эвилели Ада-чурттуң Улуг дайынынга улуг төөгүлүг шылгалданы эрткен.

Ада-чурттуң дайынынга совет тараачыннар ажылчын аңгы-биле кады шылгараңгай маадырлыг чорукту болгаш ниити улусчу эрге-ажыктарны бедик медерелдиг билирин көргүскен. Арат-тараачын массаларның орус ажылчын аңгы-биле, бүгү совет улус-биле эвилелин быжыдарынга улуг салыышкынны Тываның ажылчы чоннары база киирген. Тыва Арат Республиканың ажылчы чоннары Совет Эвилелинге оч-он муң баш малды ооң иштинде 40 муң аъттарны, муң-муң пуд саржагны, эът чүүлдерин, дүктү, муң-муң эш идикти, лыжаны, хөмнү болгаш чолдак тоннарны чорудуп берген. Ада-чурттуң дайынының фронтуларынга тыва оолдар болгаш кыстар база дайылдажып турганнар.

Дайын сөөлүндеги үеде ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эвилели улам-на быжыккан. Бо эвилелдиң күжүнүң болгаш ужур-дузазының көргүзүү болза дайын сөөлүндеги үеде улус ажыл-агыйын катап дүрген тургусканы болгаш ССРЭ-ниң экономиктиг күчүзүнүң улам ыңайгы өзүлдези болур.

Тыва арат Республиканың Совет Эвилелиниң составынга киргениниң соонда Тывада хөй санныг эвес ажылчын аңгының болгаш арат-тараачын массаларның бот-боттарының аразында харылзаазы база улам быжыккан. Ам областың колхозтарында арат-тараачын ажыл-агыйларының 91,5 хуузу каттышкан болгаш колхозтар бүгү тарылга шөлдеринчиң 97,1 хуузун ээлеп турар. 1953 чыл-биле дөмейлээрге, 1954 чылда трактор парны 20 ажыг катап, а комбайннарның саны 126 катап өскен.

Орус ажылчын аңгының Тываның ажылчы чоннары-биле найыралы калбарган болгаш быжыккан. Бир эвес 1944 чылга чедир ССРЭ-ниң ТАР-биле харылзаалары пролетаржы интернационализмниң принциптери-биле тодаратынып турган болза, Тываның улус ажыл-агыйы Совет Эвилелиниң ажыл-агыйының чаңгыс-аай социалистиг системазынга киргениниң соонда бо харылзаалар эш-хуузунуң демкаттыжылгазының болгаш социалистиг ёзу-биле бот-боттарынга дузалажырының характерин долузу-биле тыпкан. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак үлетпүрнү, транспортту болгаш харылзааны хөгжүдеринге канчаар-даа аажок улуг материал-техниктиг дузаламчыны бистиң областа көргүзүп турар. Областа казар байлактарның тывыжы улам эки организастатынган. Совет эрге-чагырганың чылдарында ыяш болбаазырадыр ажылдаар, түүйбу, мебель, алгы, дааранылга болгаш өске-даа үлетпүр бүдүрүлгелери чаартынып тургустунган болгаш чедишкинниг ажылдап турар. Областың чурт үлетпүрүнүң ниити продукциязы 1944 чыл-биле дөмейлээрге 1953 чылда 47 катап көвүдээн. Бо бүгү болза, Тываның ажылчын аңгызының өзеринге, тыва улустуң экономиказының болгаш культуразының улам ыңайгы көдүрлүүшкүнүнге дээш демиселге ооң удуртукчу ролюнуң күштеринге дузалап турар.

Социализмден коммунизмче шилчилгениң үезиниң байдалдарында ажылчын аңгы болгаш тараачыннар янзы-бүрү аңгылар болуп ам-даа хевээр артар. ССРЭ-де социалистиг өнчүнүң—күрүнениң бүгү улустуң болгаш кооператив-колхозчу ийи хевириниң бар болуп турары ажылчыннарның болгаш тараачыннарның бүдүрүлгениң чепсек херекселдеринге чаңгыс-аай эвес хамаарылгалыын, оларның аразында күш-ажылдың ниитилел организациязынга болгаш орулгаларны алыр аргаларынга ылгалдыг чорукту тургузуп турар.

Ажылчын аңгы тараачыннарга хамаарыштыр бодунуң кол ролюн ам-даа хевээр артырып турар. Ажылчын аңгының башкарыкчы ролюнуң экономиктиг үндезини болза, кооператив-колхозчу өнчүге хамаарылгага күрүне өнчүзүнүң башкарыкчы ролю болур. Ажылчын аңгы болза, бодунуң социалистиг медерелиниң-даа, революстуг дуржулгазының-даа, аңгы талазы-биле дадыгып быжыканының-даа талазы-биле эң мурнакчы аңгы болур. Социалистиг ниитилелдиң хөгжүлдезинге ол бодунуң удуртукчу ролюн коммунистерниң партиязын дамчыштыр боттандырып турар. Эртип келген бүгү чадалардагы ышкаш социализмниң байдалдарында коммунистиг партияның политиказы ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эвилелин быжыдарынга бирги чергениң ужур-дузалыг болур.

Советтиг чурт ам коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунуң чаа чугула чадазында турар. Социалистиг экономиканың хөгжүлдезинде бо чаа чада болза, аар үлетпүрнүң өзүлдезиниң бедик темпилери-биле чергелештир улустуң хереглелдерин шуут хандырып турар ажыл-агыйның адырларының, бирги ээлчегде кедээ ажыл-агыйның шыңгыы көдүрлүүшкүнүнүң боттанылгазы-биле характерлетинип турар. Бо улуг болгаш чаагай сорулганы күүседиринге канчаар-даа аажок улуг рольду СЭКП ТК-ның сентябрь, февраль-март болгаш июнь Пленумнарының доктаалдары база партияның болгаш чазактың өске-даа шиитпирлери ойнаар ужурлуг.

Бо эвилел аңгы байдалдарда кандыг арга-биле быжыгып турарыл?

Ажылчын аңгы биле колхозчу тараачыннарның эвилели үлетпүр биле кедээ ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң аразында шын харылзааларның тургустунганы-биле быжыгып турар. Социалистиг индустрия кедээ ажыл-агыйны машиналар, кывар чүүл, минералдыг чемижидилгелер болгаш өске-даа ол чергелиг чүүлдер-биле хандырып турар. Кедээ ажыл-агый бодунуң ээлчээнде хоорайның чонун аъш-чем-биле, а чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүн чиг эт-биле хандырып турар.

Коммунистиг партия социалистиг экономиканың хөгжүлдезинде тыптып келген чөрүлдээлерни, улус ажыл-агыйының ийи кол адырының —үлетпүрнүң болгаш кедээ ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң темпилеринде дүүшпейн турган чорукту өйшаанда илереткен. 1940 чылдан 1952 чылга чедир үлетпүр продукциязы ниитизи-биле 2,3 катап өскен турунда кедээ ажыл-агыйның ниити продукциязы чүгле 10 хуу көвүдээн турган. Кедээ ажыл-агыйның продуктуларынга—тараага, мал ажылынга хереглелдер улуу-биле өскен турган. Бисте 1926 чылдан 1952 чылга чедир хоорай чону 3 ажыг катап көвүдээн, а бүгү ажылчы чоннарның материалдыг чаагай байдалының өскенинге үндезилээш, улустуң хереглелдери база дүрген өзүп турар. Партияның ТК бо болуушкунну чылдагааннарын бүгү талазы-биле илереткеш, ол чылдагааннарны узуткаар талазы-биле хемчеглерни айыткан.

Партия болгаш чазак кедээ ажыл-агыйның хөгжүдеринге үнер чарыгдалдарны бюджеттиң болгаш өске-даа чүүлдерниң күсели-биле көвүдедир хемчеглерни алган. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бирги сессиязынга бадылатынган күрүне бюджедин ёзугаар 1954 чылда бо сорулгага чарыгдаазы-биле 74,4 миллиард рубльди ийикпе, 1953 чылга бодаарга 42,4 хуу ажыгны киирген. Моон-биле кады кедээ ажыл-агыйда капитал салыышкыннарга 21 миллиард рубльди азы 1953 чылдагызында бодаарга барык 80 хуу ажыгны чарыгдаары баш бурунгаар көрдүнген. Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эвилелин улам быжыглаар төлээде колхозчу тараачыннарның материалдыг чаагай байдалын дүрген өстүрериниң хемчеглерин алыры чугула. 1953 чылда колхозтарның болгаш колхозчуларның орулгазы 13 миллиард ажыг рубльге өскен, чон, ооң иштинде тараачыннар өртектерниң сан талазы-биле чедиги чингелдезинден чылда 20 миллиард рубль ажыкты алган.

Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эвилелин быжыктырары бисте МТС-терни дамчыштыр боттанып турар. Колхозтарның эрге-ажыктарын күрүнениң эрге-ажыктары-биле шын дүүштүрер, ажылчын аңгының удуртулгазы-биле коммунизмниң тургузуушкунунга колхозчуларның калбак бот-тывынгыр болур чоруун хандырар арганы берип турар экономиктиг харылзааларның шак ындыг хевирлерин бистиң партия машина-трактор станцияларындан тыпкан. МТС-тер болза колхозтарны күрүнеден удуртурунуң кол быгалары, ажылчын аңгының кедээге удуртулгазының даяныр черлери болур. Партияның ТК бүгү кедээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн бедидер, малдың продуктулуун көвүдедир, кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алыр талазы-биле кол сорулгаларны МТС-терге дааскан деп сөөлгү доктаалдарынга шыйып демдеглээн. Кедээ ажыл-агыйның механизациязын МТС-терни дамчыштыр боттандырып турар. 1954 чылда МТС-терге 1 миллион ажыг тракторлар (15 аът күжүнге шилчидерге), 270 муң тараа ажаап алыр комбайннар, 450 муң хире трактор-биле тараа чажар машиналар болгаш өске-даа хөй-хөй эң сайзыраңгай машиналар бар болуп турар. Бистиң областың 12 машина-трактор станцияларында кедээ ажыл-агыйның байлак техниказы бар. Олар ам Тываның кедээ ажыл-агыйының шыңгыы көдүрлүүшкүнүнүң херээнге шиитпирлиг рольду ойнаар. Бо чылын областа 14 муң га кур болгаш куруккан черлерни андарар хүлээлгени оларга дааскан. Машина-трактор станцияларынга доктаамал ажылчын кадрларны тургузар талазы-биле партияның болгаш чазактың хемчеглери МТС-терни быжыглаарынга улуг рольду ойнаарынга чүгле бистиң областа безин бо хемчеглерни чорутканының түңнелинде МТС-терде ажылчын аңгының хүрээлени 1000 ажыг кижи чедир өскен.

Үлетпүр-биле кедээ ажыл-агыйның аразында харылзааның эң чугула хевири болур совет садыгны хөгжүдери ажылчын аңгы биле тараачыннарның эвилелин быжыглаарынга улуг рольдуг болур. Партия болгаш совет чазак ооң ужурунда совет садыгны, ооң иштинде колхоз садыын улам калбартыр хемчеглерни алган. Колхоз садыын хөгжүдер чорук чүгле хоорайларның хандырылгазын экижидер эвес, харын кедээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринге тараачыннарның материалдыг сонуургалын база бедидер.

Ажылчын аңгы биле тараачыннарның эвилелин быжыдар херекке хоорайның талазындан кадрлар-биле кедээге дузалап турары база улуг ужур-дузалыг. Колхозтарга ажылдаары-биле 100 ажыг муң агрономнарны болгаш зоотехниктерни, үлетпүрден болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларындан 23 муң инженерлерни болгаш техниктерни МТС-терге ажылдаары-биле чоруткан. Хоорайларның чартык миллион ажыг ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алырынче үнген.

Кедээге хоорай организацияларының ам калбартып турар шефтээшкини болза, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эвилелин быжыглаарының база бир хевири болур деп чүвени демдеглээр херек.

Бистиң областың партия организацияларының мурнунда турар соңгаарладып болбас сорулга болза, колхозтарны, совхозтарны болгаш МТС-терни кадрлар-биле, колхозтарны организас ажыл-агый талазы-биле быжыглаарынга улуг дузаламчыны көргүзери болур. Хоорайның бүдүрүлгелеринде болгаш албан черлеринде мөөңнетинген улуг күштер кедээниң улам ыңай өзүп турар күжүнге дузалаар ужурлуг. Бо дузаламчы болза, чүгле практиктиг эвес, харын политиктиг улуг ужур-дузалыг болур: ол дузаламчы хоорайның кедээ биле харылзаазын, ажылчын аңгының колхозчу-тараачыннар-биле бузулбас эвилелин быжыглап турар.

Бо эвилелди быжыдар чорук бистиң чуртувуска коммунизм тудуушкунунуң база бир эң чугула чүүлү болур. Бир эвес социализмниң тиилелгези ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эвилелин оларның аразында найыралче хуулдуруп турган болза, коммунизмниң тиилелгези бо аңгыларның аразында найыралды оларның бүрүн каттыжарынче, оларны социалистиг ниитилелдиң ажыл-ишчилери болдурарынче хуулдуруп турар.

* * *

Ажылчын аңгы-биле тараачыннарның эвилелин тургузар болгаш быжыдар дээш СЭКП-ниң демиселиниң дуржулгазын өөренип, шиңгээдип алгышаан, капиталистиг болгаш колониальдыг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партиялары демократия болгаш социализмче орук тараачын курламырларны пролетариаттың талазынче чаалап алырында база ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эвилелин быжыдарында болур деп чүвени улам тодазы-биле көрүп турар. Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның күжү—делегейде эң кайгамчыктыг күш деп Ленин чугаалаан.

А. ГРИГОРЬЕВ.

СЭКП Обкомунуң лектору.

Чер-чер Советтериниң ажылын шын планнаар

Ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазынга шын планнаашкын организас-массалыг ажылдың экижидилгезин хандырарынга улуг рольдуг. План дээрге — перспектива болур. Аңаа эң чугула айтырыгларны чогуур үезинде шиитпирлээрин айтыр. Район Советтериниң күүскомнары ажыл планнарын айлап-даа, а чамдыктары кварталдап-даа тургузуп турар. Ынчаарга практика болза, квардалдап тургускан ажыл планы-биле ажылдаары перспективтиг болгаш таарымчалыг дээрзин бадыткаан. Советтерге планныг ажылдаары депутаттарның болгаш активчилерниң күжүн организастыг ажылче бүрүн мобилизастаарынга, оларның ажылга инициативазын калбартырынга болгаш организакчы ролюн бедидеринге улуг рольдуг болуп турар.

Эрзин районнуң күүсекчи комитеди бодунуң ажылының планын шак ынчаар тургузуп турар. Райкүүском ажыл планнарынга күүскомнуң хуралдарынга болгаш сессияларга шиитпирлээри эргежок чугула айтырыгларны киирип турар. Планга оон өске-даа организастыг хемчеглерни чорударын—килдис эргелекчилериниң болгаш үргүлчүнүң комиссияларының даргаларының хуралдарын, кедээ Советтер даргаларының болгаш секретарьларының семинарларын, чөвүлел хуралдарын эрттирерин база айтып келген.

Райкүүском ажыл планын чогаадып тургузар үеде килдис эргелекчилери-биле үргүлчүнүң комиссияларының даргалары-биле, район организацияларының удуртукчулары депутаттар-биле сүмележип, кандыг айтырыгларны көдүрүп үндүрерин коллективтии-биле дугуржуп ап турар. Планга кирген хемчеглерни күүседириниң хуусаазын, харыылаар кижилерни тодаргайлааш, ону күүскомнуң хуралдарынга бадылап ап турар. Шак ынчаар тургускан план бүрүзү чедиишкинниг күүсетинип турарын практика көргүскен. Ылангыя бо чылдың бирги чартыында планга кирген бүгү айтырыглар чедиишкинниг күүсетинген.

Ындыг болза-даа ажыл планын тургузарынга харысалга чок болур ону ёзу барымдаалап көөр чоруктар Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарның күүскомнарында бар. Планны чогаадып кылырда активчилерниң сүмезин албайн, а чүгле күүскомнуң даргазы ийикпе азы секретары чаасказын чогаадып тургускан соонда ону ханы чугаалажыышкын чокка бадылап ап турар. Ындыг планнарның күүселдезинге активтиң киржилгези кошкак болуп, чамдык таварылгаларда сорулгалар күүсетинмейн баргылаар. Чижээ, Барыын-Хемчик райкүүскому бо чылдың бирги чартыында план ёзугаар 27 айтырыгларны бодунуң хуралдарынга көөр ужурлуг турган, а ооң чүгле 6-зы көрдүнген, а 21 айтырыглар көрдүнмейн арткан.

Планга ынавыла боттандырар сорулгалар айтынган төлээде, ону чогуур үезинде күүседир дээш демисежир ужурлуг. Ынчаарга Барыын-Хемчик райкүүском чамдык айтырыгларны шиитпирлээрин соңгаарладып турар. Чижээ, бо чылдың январь айда «Кара металл чыылдазын районга организастаар дугайында» айтырыгны планнааш, ону апрельдиң төнчүзүнде чугаалашкаш, шиитпир хүлээп алган. Райкүүскомнуң чамдык килдистери план чок ажылдап келген. Ылангыя районнуң улус өөредилге килдизи чайгы үеде школалар септелгезин организастаарының дугайында тодагай план чок ажылдап келген. Ооң хараазы-биле районда школалар септелгелери оожум организастатынган.

Ол районнуң кедээ Советтеринде ажылдың планнаашкыны багай тургустунган. Аскы-Барлык кедээ Совет бо чылдың бирги чартыында чүгле январь, февраль айларда планныг ажылдаан, а Эрги-Барлык кедээ Совет колдуунда-ла план чок ажылдап келген. Чамдык кедээ Советтер чүгле күүскомнарның хуралдарын, сессияларны эрттирерин планнаарынга кызыгаарлатынгаш, оон өске организас-массалыг хемчеглерни уттуп турарлар. Ынчангаш депутаттарның болгаш активчилерниң күжү организастыг ажылга эки ажыглатынмайн келген.

Чедиишкинни масса шиитпирлээр дээрзин кедээ Советтер удуртукчулары билир ужурлуг. Коллективтии-биле планныг болгаш хуваалдалыг ажылдаар чорук ниити ажылды экижидеринге улуг рольдуг.

Советтерниң күүскомнары ажылды экижидер дээш депутаттар-биле, активчилер-биле, ажылчы чоннарның калбак массалары-биле сүмележип ажылдаар херек.

В. ТҮМЕТЕЙ.

VERKE
KAISER
ISER

Барыын Берлинниң ажылчы чоннары ажыл төлевирин бедидери дээш демисележип турар. Барыын Берлинниң металл ажылдап кылыр чамдык бүдүрүлгелеринге ажыл соксадыышкыны болган.

Чурукта: Кайзерниң мотор кылыр заводунуң эжииниң чанында ажыл соксадыышкыны кылып турарлар.

Фото **Центральбильдии.**

Гелен деп шпиончу организацияның ажылдакчызы чораан кижиниң медеглели

БЕРЛИН. АДН агентилелиниң медээлеп
урарын ёзугаар алырга, Берлинниң ба-
ыын талазындан чоокта чаа Герман Де-
ократтыг республиканың күрүне айыыл
ок чөрүүнүң органнарынга барыын Гер-
аниянын Гелен деп шпиончу организа-
иязының ажылдакчызы чораан Г. Пра-
ерн чедип келген. Пратер медеглел
ылган, ында чугаалап турары болза:

Мен 1953 чылдың майдан эгелээш Ге-
ен деп разведка черинин салбырларының
ирээзиниң удуртукчузу Ганс—Георг
Нарлаунуң удуртулгазы-биле Барыын
ерлинге ажылдап турган мен. Ол үенин
ургузунда Барыын Германияда болгаш
арыын Берлинде дыка хөй агентилер би-
е харылзашкан мен, олар болза, мурнун-
агы идепкейлиг фашистер болгаш гитлер-
и контрразведканың улуг офицерлери
ылган. Американчыларның удуртулгазы-
иле олар бөгүн немец улуска удур ботта-
ының кем буруулуг үүлгедиглерин мур-
укку аргалар-биле үргүлчүлеп турарлар.
 ажылды үргүлчүлээри мээң арын-нүү-
үмге ам таарышпас апаарды деп Пратер
едеглээн. Аар берге иштики демиселдиң
өлүнде Герман Демократтыг Республи-
аның күрүне айыыл чок чөрүүнүң орган-
арының эргезинге бодумну бердинер бол-
аш политика талазы-биле дезип чашты-
ар дугайын дилээлер деп шиитпирлеп ал-
ын мен.

Гелен деп организацияның шпиончу
лгаш үрегдекчи үүлгедиин чүгле немец
уска удурланган эвес, харын ол ышкаш
ке чурттарга база удурланган деп чүве-
 буруу шаптыннмас тодаргай фактыларны
рымдалааш бүзүрээн мен. Гелен деп ор-
низацияның Францияга удур үүлгедиг
урар кем буруулуг ажылының дугайында
актылар меңээ билдинигир.

Гелен деп организацияның агентилери
ерман Демократтыг Республиканың Совет
вилелиниң болгаш улус демократиязы-
ың өске-даа чурттарының дугайында
пиончу материалдарны медээлеп турар-
р. Бүгү-ле шпиончу медээлерни амери-
ннарга дамчыдып берип турар.

(СЭТА).

Студентилерниң бүгү-делегей XII чайгы оюннары

БУДАПЕШТ. Август 8-те студентилер-
ң бүгү делегей XII чайгы оюннары доо-
ган. Спорттуң түс-түс хевирлериниң
алазы-биле тиилекчилерни илереткен.
Совет гимнастчылар командазы-биле бир-
 черни алган. Олар 454,55 баллды ал-
н. Ийиги черде—Венгрияның, үшкү
рде—Румынияның командалары.
Гимнастика талазы-биле студентилерниң
ннарының тулган чемпиону атты Ленин-
адтың шын механика болгаш оптика
ституду нуң студентизи Тамара Манина
ган. Ийиги черде венгр кыс Таш, үшкү
рде Людмила Егорова (ССРЭ).
Совет спортчу кыстар гимнастика тала-
-биле маргылдаага 26 алдын, 19 мөң-
 болгаш 3 хүлер медальдарны алган-
.
Август 7-де чиик атлетиканың талазы-
е маргылдаа үргүлчүлээн. Август 7-де
ет спортсменнер ийи хевирлерге бирги
ни алганнар. Диска октакчызы Бегля-
а 45,36 метрни октааш, эң эки түң-
ди көргүскен. Оолдарның 4х100 метрге
ган эстафетазынга Токарев, Рябов, Са-
е болгаш Бартенов составтыг ССРЭ-
 командазы ук дистанцияны 41,1 се-
дада маңнаан. Ол болза, студентилер-
 бүгү делегей чайгы оюннарының эң
 түңнели.
Август 7-де баскетбол командаларының
гылдаазы доозулган. Совет баскетбо-
чы кыстар бирги черни алганнар, а
дар үшкү черни алганнар.

(СЭТА).

„Германия немецтерге хамааржыр“

Барыын Германияның патриоттарының дидим турушутуг шимчээшкини

БЕРЛИН. Август 5-те барыын-герман далай өртээли хоорай Бремерхафенге 600 полицейжилер америк эрге-чагыргаларга шилчидип бээр деп турган элээн хөй бажыңнарны бүзээлеп алгаш ол бажыңнарның чурттакчыларын үндүр сывырарын оралдажып турганнар. Кажан ол дугайы далай өртээлинге дыңналы бергенде 4 муң ажылчыннар ол полицейжилерге чеде берген ындыг ужур-дүрүм чок аажылаашкынны доп-дораан соксатпышаан, ол бажыңнарның чурттакчыларын күштеп үндүр ойладып турган полицейжилерге харысалга хүлээдирин негээн. Полицияның ажылчыннарны тарадыр сывырар дээн оралдажыышкыннары чүү-даа болбайн барган.

Август 6-да ол чөрүктүң болуп турган районунга резин докпактар болгаш карабиннер-биле чепсегленген полицияның улуг отряды чедип келген. Полицейжилер чепсек чок ажылчыннарның кырынче шурап, докпактар-биле оларны соккулай берген.

Полицейжи террорну чорудуп турза-даа, хоорайның эрге-чагыргалары амдыгаа чедир чаңгыс-даа өг-бүлени бажыңдан үндүрүп шыдаваан.

Чурттап олурар бажыңнарындан үндүр ойлатырар деп турар ол чурттакчыларның адрезинге Германияның бүгү чүктеринден Брехмерхафенниң патриотчулары-биле эп-сеткилдиң каттыжыышкынын илереткен хөй санныг телеграммалар кээп турар.

Германияның херээженнериниң демократтыг эвилелиниң секретариадының чоруткан чагаазында, Германияның Демократтыг Республиказының миллион-миллион херээженнери Бремерхафенниң ажылчыннарның патриотчу чоруун деткип турар деп чугаалап турар.

Демократтыг Германияның Национал фронтузунуң национал Чөвүлели Брехмерхафенниң чурттакчыларынга август 7-де радио дамчыштыр мындыг уткалыг байырны чедирген:

—Силерниң шиитпирлиг болгаш эрес-дидим удурланыышкыныңарны бүгү немец улус хайгаарап көрүп тур...

Бодуңарның эргелериңерни камгалаары-биле туруп үнгеш силер бистиң бүгү улузувуска үлегерни берип тур силер. Германия немец улуска хамааржыр болгаш бистиң амыдыралчы айтырыгларывысты боттарывыс шиитпирлээр ужурлуг бис!

(СЭТА).

Амыдыралының байдалын экижидери дээш Барыын Германияның ажылчы чоннарының демисели

БЕРЛИН. Гамбургта август 4-те эгелээн коммунал албан черлериниң болгаш транспорттуң 14 муң ажылчыннарының ажыл соксадыышкыны калбарып турар.

Барыын Берлинниң солуннарының дыңнадып турары болза, Гамбургта 1,7 миллион хире чурттакчылар санатынып турар, хоорайның транспорту долузу-биле ажылдавайн турар.

Гамбургтуң пароход чериниң 10 муң ажылчыннары тура халыышкын үндүргеннер-биле сагыш-сеткил каттыжыышкынының демдээ кылдыр күш-ажылдың байдалын экижидериниң дугайында негелдени көдүрүп үндүрген. Гамбургтуң ажылчы чоннарының негелдезин деткип, Кельн хоорайның автобус чолаачылары беш шактың забастовказын эрттирген.

Барыын Германияның эрге-чагыргалары болгаш барыын үзелдиг профэвилелдерниң баштыңнары бүгү тала-биле моондактап турза-даа, ажыл төлевирин өстүрери дээш шимчээшкин коддуунда-ла. Барыын Германияның бүгү черлеринде калбарып турар. Рурнуң 750 муң металлистери боттарының эргелерин камгалаары дээш шыңгыы демиселди чорудуп турар. АДН агентилелиниң дыңнадып турары болза, ам үеде ажыл төлевирин өстүрери дээш шимчээшкинде ниитизи-биле Барыын Германияның 1 миллион 100 муң хире металлистери киржип турар.

(СЭТА).

Корей улуска Совет Эвилелиниң дузаламчызының дугайын корей парлалганың бижип турары

ПХЕНЬЯН. Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелерин катап тургузарынга совет түскай эртемниглерниң чедирип турар дузаламчызының дугайын, бир миллиард рубль хемчээлдиг дузаламчыны Корей Улус-Демократтыг Республикага көргүзер дугайында Совет чазактың шиитпирин ёзугаар кээп турар хөй санныг янзы-бүрү дериг-херекселдерниң Совет Эвилелинден Соңгу Кореяга кээп турарының дугайын чугаалап турар мурнуку чүүлдерни, хөй санныг материалдарны төп солуннар парлап турар.

«Нодон синмун» солуннуң «Совет улустуң канчаар-даа аажок улуг дузаламчызы» деп эгелиг мурнуку чүүлүнде бижип турары болза, дайын үезинде аары-биле когараан Кореяның улус ажыл-агыйының дайын сөөлүндеги катап тургузуушкунга болгаш тудуушкунунга 1 миллиард рубльди дедир эгитпейн бээр деп улуг Совет Эвилели чыл бурунгаар шиитпирлээн. Оон бээр бистиң улузувус бодунуң ёзулуг өңнүү—совет улустуң экономиктиг болгаш техниктиг дузаламчызының ачызында дыка улуг чедиишкиннерни чедип алган. Совет Эвилели хөй санныг прокатты, янзы-бүрү дериг-херекселдерни, автомашиналарны, тудуг материалдарын, көдээ ажыл-агыйның машиналарын, химия удобрениелерин болгаш өске-даа чүүлдерни чорудуп берген. Совет улустуң экономиктиг болгаш техниктиг дузаламчызының ачызында дыка хөй бүдүрүлгелер катап тургустунган болгаш продукцияны берип эгелээн.

Солуннуң төнчүзүнде бижип турары болза, бистиң улузувус акы-дуңма дузаламчы дээш чүректиң ханызындан өөрүп четиргенин илередип турар болгаш ол бодунуң улуг өңнүү—совет улус-биле найыралын моон соңгаар-даа быжыглаарын бүзүредип турар.

(СЭТА).

Польшаның дээди өөредилге черлеринде

ВАРШАВА. Август 6-дан эгелеп Польшаның дээди өөредилге черлеринге хүлээп алырының экзаменнери эгелээн. 40 ажыг муң оолдар болгаш кыстар экономиканың, техниканың, көдээ ажыл-агыйның, педагогиканың, медицинаның дээди өөредилге черлеринге, а ол ышкаш күрүне университеттеринге экзаменнер дужаап турар.

Дээди школалар улусчу Польшаның байдалынга улуг хөгжүлдени алган. Ам чуртта буржуаз Польшаның үезинде турганынга бодаарга оон үш ажыг катап дээди өөредилге черлерлиг. 1954—55 өөредилге чылында чаа дээди школалар ажыттынар, оларның иштинде Краковта политехниктиг институт, Шецинде көдээ ажыл-агыйның дээди школазы болгаш өскелерд-даа бар. Бар турар институттарга болгаш университеттерге чаа факультеттерни болгаш кафедраларны тургускан турар.

(СЭТА).

Чили эрге-чагыргаларның ужур дүржок чоруу

БУЭНОС АЙРЕС. Сант Ягодан (Чили) медээни ёзугаар алырга, делегейниң Сталинчы шаңналын шүлүкчү Павло Нерудага тыпсыры-биле чогаалчы Эренбург август 5-те Чилиге чеде берген. Сант Ягонуң аэродромунга аңаа Неруда, парламентиниң кежигүннери болгаш найыслалдың хөй-ниитизиниң хөй санныг төлээлекчилери ужурашкан.

Аэродромга полиция чогаалчының чүдекбужары-биле дорамчылаарын оралдашкан, ону болгаш ооң кадайын аэропорттуң түскай бажыңынче аппарып, ооң чүгүн чажырыпкан. Полицияның чорудуп турган үүлгедиглеринге удурланып турган кижилерниң удурланыышкынынга полиция шыңгыы хемчеглерни алган.

Полиция Эренбургтуң чемоданындан шаңнал тыпсырынга хамаарышкан документилерни ушта тырттып алган болгаш оларны чажырарын оралдашкан. Эренбург шыңгыы удурланыышкын кылган.

БУЭНОС АЙРЕС. Чилиден телефон дамчыштыр алдынган медээни ёзугаар алырга, иштики херектер министри Абдон Парраның медеглээни болза, Эренбургтан документилерни хыналда кылыры-биле алган болгаш оларны чүгле «хынаанының» соонда дедир эгиткен турар.

(СЭТА).

Мурнуу-Кореяда ажыл соксадыышкыны

НЬЮ-ЙОРК. Ассошиэйтед Пресс агентилелиниң Пусандан дыңнадып турары болза, америк шериглерге ажылдап турар 10 муң хире мурнуу-корей ажылчыннар ажыл төлевирин бедидерин негевишаан, 24 шактыг ажыл соксадыышкынын чарлаан. Бир эвес ажылчыннарның ажыл төлевирин хандырып бербес болза, август 11-де ажыл соксадыышкыны катап болур деп профэвилелиниң төлээлекчизи медеглээн деп агентилел айтып турар.

(СЭТА).

Индий-Кыдатта тайбыңчыдылганы контрольдаар делегей комиссиязының хуралы

ДЕЛИ. Дели радиозунуң дамчытканын ёзугаар алырга, Индо Кыдатта тайбыңчыдылганы контрольдаар талазы-биле делегей комиссиязынга киржип турар үш күрүнелерниң төлээлекчилериниң түскай хуралы август 6-да Делиге болган.

(СЭТА).

Цейлон биле КУР-нун аразында дипломаттыг харылзааларны тургузар дугайында чугаалажыышкыннар

ЛОНДОН. Рейтер агентилелиниң корреспондентизиниң Коломбодан дамчыдып турарын ёзугаар алырга, Цейлоннуң премьер-министри Котавала август 5-те төлээлекчилер палатазынга медеглел кылгаш, Цейлон биле Кыдаттың аразында дипломаттыг харылзааларны тургузарынга хамаарыштыр Пекин-биле харылзааны ол деткип турар деп медеглээн.

(СЭТА).

Кыдатта ристиң бай дүжүдү

ПЕКИН. Бо чылын Кыдатта чер болганда эрте бышкан ристиң бай дүжүдү өзүп үнген. Кыдат Улус Республиканың көдээ ажыл-агый министерствозунуң медээзин ёзугаар алырга, 90 му миллион (бир му 0,06 гектар-биле дең) шөлдүң дүжүдү эрткен чылдың деңнелин 10—20 хуу ажып турар деп «Женьминьжибао» солун бижип турар. Гуандун, Гуаси, Фуцзянь можуларда, а ол ышкаш Янцзы хемниң районунда ристиң эрте тарыыр сорттарын шөлдерден ажаап апкан.

Чурттуң рис тарыыр өске-даа районнарында эрте тараан ристиң ажаап алыышкыны чоокку хүннерде доозулгаа турар. Баш бурунгааргы медээ ёзугаар алырга, мында дүжүт эрткен чылдагызындан 10 ажыг хуу бедик болуп турар.

(СЭТА).

КУР-да көдээ ажыл-агыйның чаартылгазы

ПЕКИН. Бот-боттарынга күш-ажылчы дузалажылга болгаш бүдүрүлге кооперациязы дээш кыдат тараачыннарның ортузунда шимчээшкинге алдар болдурган чүүлдү «Женьминьжибао» солун парлаан. Амгы үеде Мурнуу-Барыын Кыдатта бот-боттарынга дузалажырының бөлүктеринде болгаш көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге кооперативтеринде 12 миллион ажыг тараачын ажыл-агыйлар бактаап турар, ол болза, Мурнуу-Барыын Кыдаттың бүгү тараачын ажыл-агыйларының барыкла 60 хуузу болур.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлге кооперациязы биче националдарның ортузунда улуу-биле нептерээн. Юньань можунуң чүгле национал районнарында ам 100 хире шак ындыг кооперативтерни тургускан.

Бүдүрүлге кооперативтери кыдат көдээге социалистиг чаартылганы боттандырарының херээнге улуг рольду ойнап турар.

(СЭТА).

Англия. Темзада Хенлей хоорайга академиктиг эжиишкинниң—«Хенлей регадының» талазы-биле улустар аразының чаңчыл болган маргылдаазы болуп эрткен. Совет хемечилер беш шаңналдың ужун, ооң иштинде кол шаңналды алган, 18 алдын медальдарның 15-ин алган.

Чурукта: Темзага «Гранд Челендж Кап» кубогун алган «Крылья Советов» ниитилелдиң сес эжикчилери.

СЭТА-ның пресс-клишези.

Областың чайгы тоску спартакиадазы

Августуң 8-те Кызыл хоорайның Совет Тываның 5 чылы аттыг стадиону спорттуң эки-тура ниитилелдериниң туктары-биле шиметтинген турган.

Хүндүскүнүң 11 шакта стадионнуң шөлүнче областың чайгы тоску спартакиадазының киржикчилери үрер-хөгжүмнүң үделгези-биле үнүп келгеннер. Ында областың Кызыл, Бай-Тайга, Улуг-Хем, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик, Таңды, Барыын-Хемчик районнарының болгаш Кызыл хоорайның «Искра» эки-тура ниитилелиниң командалары бар. Маргылдааның судьязы эш Ларин ВЛКСМ обкомунуң секретары эш Алдын-оолга областың чайгы тоску спартакиадазының киржикчилери маргылдаага киржиринге белениң рапорттаан.

Эш Алдын-оол маргылдааның киржикчилеринге байыр чедиргеш, Совет Эвилелинде күш-культураның калбак хөгжүлдезиниң дугайын чугаалааш, областың чайгы тоску спартакиадазының киржикчилериниң бо маргылдаага улуг чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

Даараазында эрткен чылдың область чемпиону «Искра» эки-тура ниитилелиниң командазы туктту көдүрген.

Херээженнерниң 100 метрге чарыжыбиле маргылдаа эгелээн. Аңаа Маслова («Искра») 13,8 секундада маңнааш бирги черни алган. Ийиги черни—Афанасьева (Таңды)—14,1 секундада болгаш үшкү черни—Луконина (Улуг-Хем)—14,8 секундада маңнааш алганнар.

Ол-ла дистанцияга оолдардан бирги черни—Абросимов (Таңды)—11,5 секундада маңнааш алган. Ийиги черни—Соколов («Искра»), үшкү черни Гайдуков (Барыын-Хемчик) алган.

Ооң соонда херээженнерниң черниң узунун халыырынга маргылдаа болган. Аңаа бирги черни Маслова («Искра»)—4 метр 58 см. халааш алган, ийиги черни—Афанасьева (Таңды) болгаш үшкү черни Давыдова («Искра») олар алганнар.

Диска октаарынга оолдардан Коломыцов (Таңды)—32 метр 20 см. октааш алган, ийиги черни Елисеев («Искра»)—32 метрни октааш алган. Ядро октаарынга бирги черни уруглардан Панфилова—(«Искра»)—7,99 метр октааш алган, ийиги черни Макарова, («Искра») болгаш үшкү черни Мякушина (Каа-Хем) олар алганнар.

Черниң бедиинге оолдардан Лебедев («Искра») 1,65 метрни халааш бирги черни алган, ийиги черни Соколов («Искра») алган.

Эң шыырак 32 мөгелерниң национал хүрежи маргылдааның солун кезии болган. Аңаа хоочун мөгелер Сергештей, Дүктүг-Ары (Барыын-Хемчик), Кумаяк (Кызыл) болгаш аныяк мөгелер Бурбу (Эрзин), Лифанов (Каа-Хем) база эрткен чылдың хүреш талазы-биле область чемпиону Комбу (Чөөн-Хемчик) болгаш өскелер-даа киришкеннер.

Ук хүрешке Сергештей шүүлген болгаш Комбу үжүүр былаашкан.

Даараазында 100 метрге сугга эштириниң маргылдаазы болган. Аңаа бирги черни (оолдардан) Гринев («Искра»)—1 минута 20,7 секундада эжингеш алган. Ийиги черни Биче-оол (Улуг-Хем) болгаш үшкү черни Пак («Искра») олар алган. Ол-ла дистанцияга уруглардан бирги черни Каа-Хем районнуң спортсменнери алганнар.

4х100 метрге оолдарның эстафетазы болган. Аңаа «Искра» командазы бирги черни алган. Ийиги черни Таңды, үшкү черни Чаа-Хөл районнарының командалары алганнар. Ол-ла дистанцияга уруглардан бирги черни «Искра», ийиги черни—Таңды алган.

Кежээликтей стадионнуң баскетбол шөлүнге «Искра» биле Кызыл районнуң командалары ужурашкан. Оюн кончуг хүрген темпиге эрткен. Аңаа «Искра» тиилелгени алган. Оюннуң саны 46:8 болган.

Баштайгы хүннүң маргылдааларының түңнелдеринде «Искра» командазы болгаш Таңды районнуң спортсменнери эки түңнелдерлиг чорупп турар.

Харысалгалыг редактор
Д. О. БЕГЗИ.

Дизентерия дугайында кол чүве

Дизентерия—айыылдыг халдавырлыг аарыг, оон аараан-да кижилер шаралыг, а чамдыкта ханныг чүве куду олурттур.

Дизентерия кижиге дыка аары-биле дээп болур, оон аараан кижиниң темпиратуразы бедиир, үргүлчү куду олурттур болгаш ижин күштүг-биле аарып турар апаар. Ындыг таварылгага болу бергенде аараан кижи дораан-на эмчини чалап келдирер ужурлуг, а эмчи ону чогуур эмнелге черинче чорудуптар, аарыг кижи аңаа баргаш эмнелге дузаламчызын, эки чемненилгени болгаш ажаалга хайгааралды алыр. Оон аңгыда эмчи халдавырны таратпас төлээде, аарыг кижиниң бажыңын дезинфекцияладыр.

Дизентерия чамдыкта чиик хевирге—1—2 хонуктар иштинде улуг эвес куду олуртуушкун-биле база эртип турар. Ындыг таварылгаларда чамдык аарыг кижилер бодунуң аарыын херекке албайн чорун тургулаар чүүлдер бар. Ол багай чемден болган боор деп шын эвес билип алгаш, олар ону боду ынчап эрте бээр деп идегээш эмчиге-даа барбайн, аарыгны бут кырынга, ажылдавышаан тургаш эртирип тургулаар чүүлдер бар.

Ол чүге чедирип болурул?

Аарыг боду экирип шыдавас. Дизентерия оортан хоочурап кедерээш нарын аар хевирже шилчип кирер, а чамдыкта чиик, чамдыкта чидиг хевирже шилчип тургаш чыл чылдар иштинде үргүлчүлеп болур. Ындыг аарыг кижини дыка харыксырадып баксырадыр. Ынчангаш кым дизентериядан эмнетпес болдур, ол ындыг кижи бодунга болгаш өске кижилерге хора чедирип турар.

Дизентерия—халдавырлыг аарыг, ону болдуруп турар микробтарны дизентерия палочкалары деп адап турар. Олар аарыг кижиниң организминден канчаар-даа аажок хөй санныы-биле үнүп турар. Бир эвес дизентериядан аараан кижи бажыңынга артып калыр, азы ажылга чорун турар ийикпе чок болза, өске кижилер бажыңнарынга барып турар болза—ол халдавырны тарадып турганы ол.

Кандыг-даа куду олуртуушкун, ол чеже-даа чиик хире болзажок, эмчиге баарының эргежок чугулазы, а бир эвес эмчи эмнелгеге чыттырар дизе, оон чүге ойталавас ужурлугул деп чүве ам билдингир.

Бодун болгаш өскелери дизентерия халдавырындан камгалаар төлээде чүнү кылыр херегил?

Кижиниң организминче микроб кирген ужурунда оон улам кижи дизентериядан аарый бээр деп чүвени хамыктың мурнунда билип алыр херек. Ол болган чок-ла хирлениp баксырай берген чем ийикпе азы суг-биле кады кижиниң аксынче кирип турар.

Бир эвес аарыг кижи эмнелгеге барбайн, а бажыңынга артып калыр болгаш боду кайы хамаанчок аажылаар, албаннаар черге кирген соонда холдарын чугбас болза, ол микробту хлеб, ногаа болгаш өске-даа продуктуларга халдаткаш оон улам бодун-даа, өскелерни-даа аартып болур. Аарыгның халдавыры ол ышкаш өске-даа чүүлдерни дамчыштыр, чижээлээрге, аарыг кижиниң тудканы эжик тудазын дамчыштыр база халдап болур. Ынчангаш кижи бүрү албаннаар бажыңындан үнген санында-ла саваңның суг-биле холдарын чуур ужурлуг, а ол ышкаш чемненир мурнунда болгаш чемни белеткээр мурнунда база холдарны ыяавыла чууру эргежок чугула.

Албаннаар бажыңындан ужуп үнген сээктер кижилер чурттаар бажыңнарга ужуп келгеш, кижиниң чиир чем продуктуларынга хонуп чорун тургаш дизентерия микробтарын база тарадып турар. Ынчангаш бажың иштинде сээктерни бүгү-ле аргаларны хереглеп тургаш узуткап чок кылыры чугула. Сээктер чыглыр черлерни—албаннаар бажыңнарны, бок урар хааржактарны болгаш чуунду төгер оңгарларны арыг шевер тургузунар.

Бир эвес албаннаар бажың кудуктуң чоогунда болгаш ооң аксы ажык чадагай турар ийикпе азы чурттакчылар ниитиниң кочалын ажыглавайн турар болза, дизентерияның паолчказы сугже база кирип болур. Аарыг кижиниң иштики хевин чуп тургаш кижилер хемниң, хөөлбектиң, хөлдүң суунга халдавырны база тарадып болур. Ындыг төлээде, хемден, хөөлбектен, хөлден, а ол ышкаш хөй-ниитиниң кудуундан алган сугну чүгле хайындыргаш ижип болур. Сүттү база хайындырар херек.

Дизентериядан аараан кижи кирип турган албаннаар бажыңдан алган өдек-биле огородту чемишчидип турган болза, дизентерияның микробтары ногааларга база халдап болур. Ындыг болган ужурунда ол чүүлдерни черге апарып төгериниң мурнунда хора чок кылып алыры чугула. Ону күүседирде оларны торф, довурак азы өдек-биле холааш чайның 2—3 айларының дургузунда оваалап кааш хүнге чыттырар. Ынчаарга ол хүн изиинге ирип турарының үезинде бедик температура көдүрүлгеш, ында микробтарны өлүрүп кааптар.

Чаа чулуп алган фруктуларга болгаш ногааларга кижилерниң хирлиг холдарын ийикпе сээктер дамчып халдаан дизентерия микробтары база чорун болур. Ынчангаш фруктуларны болгаш ногааларны чиириниң мурнунда оларны баштай соок, ооң соонда хайындырган изиг суг-биле эки чуңар.

Ол бүгү хемчеглер дизентериядан силерниң камгаланырыңарга дузалаар.

Тыва областың санитар-чырыдыышкын бажыңы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Харысалгалыг редакторнуң 3—62, харысалгалыг редакторнуң оралакчызының, партийжи амыдырал, культура болгаш амыдырал килдистериниң—3—88. харысалгалыг секретарының 3—68, пропаганда болгаш көдээ ажыл- ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа килдистериниң, бухгалтерияның 4—98, иштики информация килдизиниң—3—65.

ТС—02052.

Культура эргелелиниң типографиязы.